

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

9e JAARGANG

No 1

JANUARI 1959

EEN GEWRAAKTE MUNT- BESCHRIJVING

Alle begin is moeilijk en dat geldt ook voor hen, die zich in de numismatiek begeven. De leden van ons Genootschap zullen zich nog wel herinneren, dat het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam hun in november van het vorige jaar een 'preview' gaf van de collectie van Rede, althans een gedeelte daarvan.

Bij de inrichting van die kleine tentoonstelling moest uiteraard geheel gesteund worden op de vakkennis en ervaring van onze collega's in het Koninklijk Penningkabinet in Den Haag. Onze bemoeienis betrof uitsluitend de vitrines China en Japan, benevens die met primitieve geldsoorten, zijnde een typisch volkenkundig onderwerp.

Het was dan ook niet te verwonderen, dat uit de kring der bezoekers aanmerkingen kwamen en één van deze aanmerkingen was aanleiding de betrokken munt eens nader te onderzoeken. Helaas herinneren wij ons niet meer, welke munt het volgens het lid dan wel was; het kwam hier op neer, dat onze beschrijving onjuist was.

Inderdaad! Maar alvorens de juiste datering te entameren zullen wij de lezers een zeer kort overzicht dienen te geven van de ontwikkeling van de japanse gouden munt.

Volgens de kronieken werd in 760 na Chr voor het eerst een gouden munt gegoten in Japan; het enige overgebleven exemplaar bevindt zich nu in

de Keizerlijke collectie. De volgende vermelding van goud betreft stofgoud in brocaat zakjes, maar pas na 1585 stelde de Shôgun (de feitelijke heerser van Japan voor en namens de Keizer) Toyotomi Hideyoshi een tweetal gouden munten in: de *Oban* die werd afgestempeld als 10 *ryô* (een standaard maat voor goud, ± 18 g) en de *Koban* die één *ryô* waard was. De *ryô* werd weer onderverdeeld in 4 *bu*.

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor

Munt- en Penningkunde

en van de Vereniging voor

Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin

Dr H. H. Zwager

J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van

een der beide verenigingen

f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.

Kon. Nederlands Genootschap

voor Munt- en Penningkunde

Amsterdam

*Ichibukin, goud, 2.4 g. Afmetingen 14 x 8 m.m.
Vz, tweemaal de kiribloem, in het midden, links
Bu, rechts Ichi.*

分 一

乾
光
西

*Kz, onder Mitsutsugu, boven Ken, het laatste ge-
deelte van dit teken is niet op de munt zichtbaar.*

De *Ichibukin*, de gouden munten van 1 *bu*, werden voor het eerst in 1600 gegoten; op de vz vinden wij twee maal tête-bêche de *Kiri*-bloem (*Pauwlonia imperialis*) die het wapen vormt van de Tokugawa Shôguns, daar tussen staat de waarde: *ichi* „één” *bu* „fractie”, dus: het vierde deel van een *ryô*. Op de kz vinden wij binnen de parelrand de *kakihan* (een soort paraaf) van *Mitsu Tsugu* en in de rechter bovenhoek het karakter *Ken*.

Deze extra karakters bepalen de datering van de *Ichibukin* munten. Onze munt met het extra karakter *Ken* heet in de japanse numismatiek: de *Kenji Ichibukin*, „de gouden éénfractie met het karakter *Ken*”. Dit teken werd gekozen omdat deze munten van zuiver goud waren, immers in het klassieke boek waar het karakter uit is overgenomen omvat *Ken* ook het begrip „goud”.

Wij lezen over deze munten in het japanse werk *Dai Nippon Kahei-shi* „Geschiedenis van de Japanse munten”, nog de volgende bijzonderheden: „Volgens de *Kinan Kyukiroku* (eveneens een oud numismatisch werk) werden er van deze *Kenji Koban* en *Ichibukin* in totaal gegoten 11.515.000 *ryô*, later werden op bevel van de regering hiervan 11.212.700 *ryô* weer omgesmolten.”

Wij zagen reeds dat de *ryô* een gewicht is en we zouden dus kunnen uitrekenen in welke hoeveelheden toen werd aangemunt, alleen, onze tekst vertelt er niet bij in welke verhouding *Koban* en *Ichibukin* werden gegoten! Interessanter is het tweede getal, het stelt voor het gewicht aan deze gouden munten dat na de Restauratie van 1868 werd omgesmolten teneinde goud te verkrijgen voor de nieuwe gouden munt in het nieuwe, op europese leest geschoeide muntstelsel.

Het verschil, 302.370 *ryô*, is dus het gewicht van de munten die tussen 1710 en 1868 waren opgepot, uitgevoerd of verloren gegaan!

Verder zegt de *Dai Nippon Kahei-shi*

nog: „De *Kenji* gouden munten werden van 1710 tot 1714 gegoten, het Bureau der Belastingen en Accijnzen leverde hiervoor het goud.” Helaas wordt er niet bij vermeld in welke muntplaats.

Het meest opvallende echter is het gewicht van 2,4 g, een *Ichibukin* is immers een kwart *ryô*, hij zou dus 4,5 g moeten wegen. Deze gewichtsvermindering was een onderdeel van de monetaire politiek uit die dagen. De autoriteiten hadden namelijk voortdurend het gehalte aan goud verlaagd, dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende rijtje decreten, waarbij telkens de waarde van de (in naam gelijk blijvende) nieuwe munten wordt vergeleken met het goede geld uit de vorige, *Keicho* periode. Zo was in 1708 100 *ryô Keicho* 103 *ryô* nieuw geld, in 1709 al 110, in hetzelfde jaar nog eens 120 waard geworden. Het was duidelijk dat het zo niet door kon gaan, zodat men in 1714 besloot het gehalte dat al gedaald was tot 57% niet verder te verlagen, en het nu in gewichtsvermindering te zoeken. Zo komt het dus dat het karakter *Ken* aangeeft dat het gehalte verbeterd is ($\pm 84\%$). Het gewicht werd daarentegen gehalveerd, zodat men nu kon vaststellen dat 100 *ryô Keicho* 200 *ryô Kenji* was geworden.

De *Kenji* munt was dus een kortstondige poging om tot monetair evenwicht te komen, een poging die reeds enige jaren later moest worden opgegeven, zodat men weer terugkeerde naar het oude gewicht van 4,5 g voor de *Ichibukin*.

De politiek van de staatsman Arai Hakuseki en de ijver en zuinigheid van de achtste Tokugawa Shôgun Yoshimune hebben daarna een tijdelijke terugkeer naar meer normale economische en monetaire toestanden teweeg gebracht.

W. Z. MULDER

DE BEELDHOUWER CARASSO

Carasso, de in 1889 in Italië geboren, doch reeds lang in Nederland werkende kunstenaar heeft als artist zich een goede naam verworven, en ook in numismatische kringen is hij geen onbekende.

In het middelpunt van zijn belangstelling staat de menselijke figuur, vooral het vrouwenlichaam, waarmee zijn beeldend vermogen op een wonderlijke manier weet te spelen, terwijl hij daarnaast toch een natuurlijkheid weet te suggereren, die ons altijd weer frappeert. Zijn hurkende en zittende mensen, zijn dansende of buitelandse figuren zijn door zijn kunstenaarsfantasie tot een nieuw leven gebracht.

Soms zijn het bacchanalen geworden, doordrenkt van een dolle levensvreugde, andere keren weer gaat er een rust uit van de figuur, die grenst aan een bijna fatalistische berusting. Dit weet hij te brengen in het beeld

Carasso, „Zittende figure”, brons, hoog 32 cm.

en ronde bosse, maar ook in het kleine penningvlak in een laag reliëf.

In het bronzen beeldje „Wielrijdster” grijpt hij een motief uit het dagelijks leven aan om het op te voeren tot iets wat algemeen bekend is, maar bewust misschien juist op deze manier nog nooit gezien. Dit beeldje stelt een meisje voor, half zittend op haar fiets, met één been de grond rakend, een houding, zoals wij dagelijks op straat bij onze middelbare scholen kunnen waarnemen, als bij het naar huis gaan toch nog even iets gezegd moet worden. Maar nu de wijze, waarop hij dit uitwerkte: door het rake van de typering vergeten wij bijna te constateren, dat het meisjesfiguurtje slechts is aangegeven, een anatomische grondvorm, met nauwelijks enige detaillering; de fiets: twee cirkels zonder spaken, iets van een stuur en een gebogen stang, die het frame aangeeft, verder werd alles weggelaten, slechts de aanduiding bleef over maar deze heeft ons alles te zeggen wat gezegd moet worden, de fiets met het figuurtje samen geworden tot een indruk maar dan ook een die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. We kunnen hier zeggen dat hij door zijn beperking zich een meester toont want een verder uitwerken had misschien onze blik afgeleid naar onbelangrijke details, die in de praktijk nodig zijn om het ding te doen voortbewegen, doch die hier een surplus en een vervelende imitatie zouden zijn.

In zijn „Ruiter” kunnen wij vooral zijn wijze van componeren bewonderen: Het paard als een boog gespannen draagt zijn ruiter op zo'n manier, dat hierdoor de beweging nog eens versterkt wordt.

Een ander facet van zijn manier van uitbeelden is het speels optasten van volumes, waarvan wij op deze expositie een voorbeeld vonden in zijn „Fruitpluksters”. Bij dit ongeveer anderhalve meter hoge beeld stapelen de figuren zich naast en boven elkaar

op, waardoor zij met hun lichamen de stam van een boom vormen, terwijl vooral de twee bovenste vrouwen de titel van het werk tot uitdrukking brengen.

Het zou mij te ver voeren om hier de tekeningen te bespreken, die ten opzichte van zijn beeldhouwkunst een geheel eigen genre vertegenwoordigen. Speciaal wil ik nu de aandacht vragen voor zijn penningkunst. Vele van de penningen, die Carasso ontwierp zijn eenzijdig. Zeker kennen wij penningen van hem in de eigenlijke zin van het woord, dus met een vóór- en keerzijde, zoals hij er nog een voor de Vereniging van Penningkunst vervaardigde, maar het is wel typerend, dat het juist altijd weer de in opdracht vervaardigde penningen zijn, die ook een keerzijde hebben. Ik meen dan ook te mogen constateren, dat Carasso meer voelt voor de plaquette dan voor een eigenlijke penning.

Wat ik van Carasso's belangstelling voor het spel met de vrouwefiguur heb gezegd ten aanzien van zijn beeldhouwkunst en ronde bosse geldt in dezelfde mate voor zijn penningen en plaquettes. Heel vaak vinden wij een grote verwantschap tussen beelden en penningen, een onderwerp, waarop ik in 1955 naar aanleiding van de toen in het park Sonsbeek te Arnhem gehouden beeldtentoonstelling — al was het dan op grond van andere premissen — reeds ben ingegaan ¹⁾.

Ook deze kleine en lage reliëfs klateren van leven en dikwijls van levensvreugde en genietingen. Het Kon. Penningkabinet heeft zijn „Dansende vrouw” en „Joie de Vivre”. Deze tentoonstelling liet weer andere specimen zien, die soms moeilijk met titels zijn weer te geven, maar die de uitbundige levensvreugde prachtig in het penningvlak sublimeren.

De penning „Technische Hogeschool Delft, 1905—1955” sluit in zijn voorzijde aan bij de straks besproken rui-

Carasso, „Fruitpluksters”, hout, hoog 142 cm.

*Carasso, Plaque „Er was eens . . .”,
terracotta, 72 mm.*

ter, maar is door het been van de ruiter die Pegasus beklimt minder fraai van compositie. Voor de keerzijde van deze penning vonden wij nog studies in terra cotta op de tentoonstelling, die een beeld geven van het werk van de kunstenaar en mogelijk gegevens waren, waarvan hij gebruik maakte.

De penning „Compositie Vrouw” vergeleek ik al eerder met een beeldhouwwerk van hem, terwijl ik op deze expositie nog een ander werk vond, dat er ook een grote verwantschap mee vertoont en dat uit het zelfde jaar 1951 stamt.

Het Koninklijk Penningkabinet bezit een serie van zes plaquettes van Carasso in brons, die bij „Variations d'un thème” noemde. Deze serie werd geëxposeerd op de „Exposition internationale des Médailleurs contemporains te Parijs” in 1957²). Deze serie was, maar nu in terra cotta, ook in Utrecht aanwezig. In deze stukken vinden wij een spelen met dierfiguurtjes over een vlak, waarbij alleen de nadruk valt op het lijnenspel; het uitbeelden van dieren waarbij meer de nadruk valt op het dier zelf — al blijft ook de compositie in het vlak hier zeer belangrijk — vinden wij in zijn „Runderen” (1951).

Een alleraardigst stuk, in terra cotta,

is ook „Er was eens . . .”, waarbij de opening in de penning als het ware een mogelijkheid laat elk willekeurig sprookje in te vullen en wel zo dat wij deze opening zouden kunnen zien als een nog leeg toneeltje voor een poppenspel, waarbij het opengeschoven doek al een sfeer van verwachting en spanning wekt. Het zijn juist deze bijzondere effecten, die ons in zijn werk zo frapperen en waardoor het bezoek aan deze tentoonstelling zo'n bijzondere voldoening gaf.

Zijn geest en de geest van zijn werk zullen zeker vruchtbaar werken aan de Rijksacademie van Maastricht, waaraan hij sinds enige tijd als hoogleraar is verbonden en in het zuiden naar mijn mening mogelijk een gevoeliger klankbord vinden dan in het noorden. Wij hopen nog veel mooi werk van hem te kunnen zien.

N. E. H. J. J. ZON

¹) De Geuzenpenning 5 (1955), p. 48-9.

²) Catalogus van deze tentoonstelling nr. 634.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Hoewel jaarlijks zeker een dozijn muntvondsten uit Nederlandse bodem aan het licht gebracht worden, gebeurt het niet zo heel dikwijls, dat de berichten hieromtrent in de algemene pers doordringen. Dit jaar is dit tweemaal het geval geweest en niet ten onrechte: beide malen betrof het inderdaad vondsten van ongewoon belang.

Te Barneveld werd in februari 1958 een kruikje opgegraven met gouden en zilveren munten, begraven omstreeks 1425. Het merkwaardige was, dat deze schat naast betrekkelijk gewone gouden munten en grote zilverstukken uit het eerste kwart van de vijftiende eeuw — in hoofdzaak Utrechts en Hollands — niet minder dan ruim 150 zeer kleine muntjes uit die tijd bevatte: kwart en achtste groten. Het is ongebruikelijk, dat dergelijk zeer klein geld, dat natuurlijk wel in het dagelijks leven een grote rol gespeeld heeft, gebezigd wordt in opzettelijk verborgen schatten; daarvoor worden bijna steeds alleen de grotere denominaties gebruikt. Bovendien werd het kleine geld in die tijd hier vervaardigd van zilver van bijzonder laag gehalte, zodat de stukjes in de bodem meestal, zowel indien zij opzettelijk verborgen werden als wanneer zij toevallig verloren werden, tengevolge van corrosie geheel verdwijnen. Onze kennis van dit kleine geld is dan ook nog steeds bijzonder fragmentarisch. De vondst in Barneveld betekent een zeer gewaardeerde bijdrage tot de kennis van het 15e eeuwse geld, waardoor het op grond van vondsten van uitsluitend grote munten gevormde scheef getrokken beeld enigszins gecorrigeerd kan worden. De vondst bevatte een twintigtal niet of nauwelijks bekende soorten, hoofdzakelijk van

Holland, Utrecht, Batenburg en Bergh, en voor het eerst werd duidelijk, dat de producten van kleine feodale munten als Batenburg, die zich op imitaties van bekende soorten toelagden, op het gebied van klein geld een veel grotere rol gespeeld hebben dan tot nu toe werd aangenomen.

Veel omvangrijker was de in juli te Zutphen aan de dag gekomen schat, die bijna 200 gouden en 2500 zilveren munten omvatte, verborgen omstreeks 1410. Hier was niet de samenstelling ongebruikelijk, al zijn geen schatten uit precies dezelfde tijd bekend, maar wel de zeer ongewone omvang van de vondst. De totale waarde uitgedrukt in contemporair geld bedraagt ongeveer 10.000 groot Gelders, een kapitale som om in baar geld bijeen te hebben, wanneer we bedenken dat een dagloon in die tijd omstreeks 5 groten bedroeg.

Uiteraard bevatte de vondst een aantal munten, die uiterst zeldzaam zijn of zelfs in het geheel niet bekend waren. Maar minstens even belangrijk is dat de gewone soorten hier nu in zeer grote aantallen — tot ruim 300 van één type Vlaamse of Gelderse munten — voorkomen, zodat betrouwbare metingen van gewicht en gehalte uitgevoerd kunnen worden. Daarnaast geven de grote aantallen een betere basis voor statistisch onderzoek dan kleine vondsten, zij kunnen als significant beschouwd worden om conclusies betreffende de relatieve frequentie van deze soorten in de algemene omloop te trekken. Inderdaad blijkt het voorkomen van Gelderse en Vlaamse munten, die de hoofdzaak van de schat uitmaken, in overeenstemming te zijn met wat op grond van het uit archivalische gegevens bekende koersbeloop in beide landen verwacht zou kunnen worden.

H. E. v. G.

BINNENLANDS NIEUWS

Van 9—13 maart 1959 zal de firma Schulman weer haar jaarlijkse muntenveiling houden. Wegens de verwachte belangstelling zal de veiling dit jaar plaats hebben in een zaal van het Carlton Hotel te Amsterdam, de kijkdagen zijn echter als vroeger op de Keizersgracht.

Bij de buitenlandse munten valt vooral op de unieke verzameling munten

van het hertogdom Wallenstein, en een grote hoeveelheid gouden munten.

Het Remonstrants Seminarium te Leiden heeft in Amsterdam, Leiden, Den Haag, Rotterdam en Groningen een historische tentoonstelling georganiseerd. Het grootste deel van deze tentoonstelling bestond uit prenten, maar ook het Koninklijk Penningkabinet verleende zijn medewerking door een tiental penningen uit de eerste helft van de zeventiende eeuw in bruikleen af te staan.

BUITENLANDS NIEUWS

Enkele nieuw uitgekomen munten van de laatste jaren:

1953

Burma

1, 5, 10, 25, 50 pyas en
1 Kyat.

Cuba

1, 25 en 50 centavos.

Centenario de Marti.

Paraguay

10, 15, 25 en 50 centavos.

1955

Tsjecho-Slowakije

100, 25 en 10 Koronas.

Tien jaar vrijheid.

Mexico

10 en 5 Psos.

Hidalgo.

Nepal

1, 2, 5 en 10 Paisa.

Reunion

5, 10 en 20 francs.

Yoegoslavië

50, 20 en 10 Dinar.

Egypte

5 Pond en 1 Pond,

ter herinnering aan de
Revolutie in 1952.

1956

Columbia

Peso.

Tweede eeuwfeest van de
Munt.

—

20 Centavos.

Simon Bolivar.

Frans West Afrika

5, 10 en 25 francs.

Soedan

1, 2, 5, 10 milliemes,
2, 5 en 10 piastres.

1957

Duitsland

5 Mark.

Freiherr von Eichendorff.

Groenland

1 Krone.

IJsland

25 en 10 Aurar.

Japan

100 en 50 IJen.

Saoudi Rrabie

4 en 2 Piastres.

Jemen

1 Halala en 1 Bogach.

1958

Oostenrijk 25 Schilling.
België 50 Francs.

Canada 1 Dollar.

Colombia 50 Centavos.
Denemarken 2 Kroner.

Duitsland 2 Mark.
Italië 500 Lire.
Israël 5 Pond.

Carl Auer von Welsbach.
Franse en Vlaamse tekst.
„Expo”.
Eeuwfeest Brits-Columbia.
Simon Bolivar.
18e verjaardag Prinses Margrethe.
Max Planck 1858—1947.

10 j. bestaan van de staat Israël.

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

Op zaterdag 13 december 1958 had te Amsterdam de bijzonder druk bezochte najaarsvergadering van het Genootschap plaats.

In de huishoudelijke bijeenkomst, gehouden in de vergaderzaal van het Kon. Oudheidkundig Genootschap, werden de notulen van de jaarvergadering 1958 goedgekeurd; werden tot lid benoemd de heren Dr. N. J. de Meijer te Gent, W. R. M. Rutten te Geleen, E. M. Smilda te Utrecht, E. Spritzer te Wassenaar; werd van bestuurszijde medegedeeld, dat overgegaan zal worden tot uitreiking van bewijzen van lidmaatschap.

Des morgens werd een bezoek gebracht aan de collectie van de Nederlandsche Bank N.V., waar de heer P. J. Soetens een inleiding hield over de muntslag te Kampen als voorbereiding op een speciaal voor deze dag ingerichte expositie van Kampense en Overijsselse munten uit de verzameling van de bank.

Na afloop van de huishoudelijke vergadering werd het gezelschap door Dr. R. van Luttervelt rondgeleid in

de Historische afdeling van het Rijksmuseum, waarbij in het bijzonder aandacht werd besteed aan de beginselen waarop keuze en opstelling der objecten gegrond is.

BOEKBESPREKING

De propagandisten van de schoonheid van de munt geven soms wat al teveel toe aan het vooroordeel dat klein niet groots kan zijn, zodat het vergroten van munten een mode lijkt te worden. Natuurlijk kan een vergrote afbeelding bijzonder indrukwekkend werken, maar de munt was nu eenmaal klein bedoeld, zodat details die door hun fijnheid moesten treffen een heel ander karakter krijgen, ja, slecht geslagen exemplaren worden ongewild modern.

Als daarbij nog alle munten in hetzelfde formaat worden afgebeeld, valt het eveneens belangrijke verschil tussen groot en klein weg.

Tegen *Schönes Geld aus Zwei Jahrtausenden* heb ik nog andere bezwaren. Veel foto's zijn met opzet mat en donker gehouden, zodat nu ook het typische metaalkarakter werd miskend. Het boekje zelf is

prachtig uitgegeven, de tekst echter is of net, of helemaal verkeerd.

Veel beter is de tekst van *Das Buch vom Geld*. Maar hier gelden mijn bezwaren vooral de wijze van uitgeven. Het is verschenen in een serie kleine vierkante kunstboekjes, welk formaat beter geschikt is voor tegels dan voor munten; een rond boekje lijkt mij dan nog te prefereren.

Het ergste is echter dat de gouden munten geel, de bronzen groen gekleurd zijn, en gewoon zwart-wit moet voor zilver doorgaan.

Hoe instructief de katalogus van een kleine verzameling zijn kan toont *Griechische Münzen*, van het Kestner Museum te Hannover. De verzameling wordt, na een glasheldere inleiding, stuk voor stuk besproken. De mooiste exemplaren worden vergroot afgebeeld, maar niet nadat een pagina met reproducties op ware grootte is voorafgegaan. J. P. G.

Dr. L. Zahn, *Schönes Geld aus zwei Jahrtausenden*, Frankfurt a.M. 1958.

W. Gramberg — G. Hatz, *Das Buch vom Geld*, I, Hamburg, 1957.

M. Schlüter, *Griechische Münzen*, Kataloge der Münzsammlung des Kestner-Museums Hannover I, Hannover 1958.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secretariaat Keizersgracht 448)

101e bijeenkomst op 10 september '58

— Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus hield een lezing over „Prins Willem V en zijn tijd”, naar aanleiding van het feit, dat dit jaar het

stoffelijk overschot van deze stadhouder naar Delft is overgebracht.

102e bijeenkomst op 15 oktober 1958

— Spreker van deze avond was de Heer J. W. v. d. Dussen met als onderwerp: „Enkele monetaire aspecten van de strijd van Engeland tegen Napoleon”. Een zeer interessante lezing, waarin de spreker voornamelijk het verloop van de economische zijde der monetaire geschiedenis van deze periode uiteenzette.

103e bijeenkomst op 12 november '58

— De Heer Lod. S. Beuth hield een lezing getiteld: „De vrijheidsstrijd der Nederlanden weerspiegeld in de munten en penningen”. Op boeiende wijze vertelde de spreker over de gebeurtenissen in de loop van de Tachtigjarige Oorlog en toonde de aanwezigen na de pauze munten en penningen uit eigen collectie ter illustratie van zijn betoog.

104e bijeenkomst op 3 december '58

— Tijdens deze bijeenkomst sprak de Heer H. J. van der Wiel over: „De psychologie van de muntenverzamelaar”.

De afdeling Amsterdam van de Archeologische Werkgemeenschap voor Westelijk Nederland heeft dit najaar in het bijzonder de numismatiek in haar werkprogramma opgenomen. Op 28 oktober hield Dr. H. Enno van Gelder voor de afdeling een voordracht over muntvondsten in het algemeen. In aansluiting daarop werd door hem en door Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta een reeks van vier practica gegeven, waar de deelnemers nader met de munten zelf kennis konden maken en de problemen van behandeling en bestudering van Romeinse en middeleeuwse munten leerden kennen. De belangstelling bleek zo groot, dat iedere les tweemaal gegeven moest worden.

Kring Brabant

(Secretariaat: Markt 4a, Eindhoven)

Elfde bijeenkomst op 18 sept. 1958 — De heer Jac. Schulman, Amsterdam, heeft op de hem eigen prettige wijze verteld, wat er aan voorafgaat voordat de bekende jaarlijkse veiling plaats vindt.

Deze lezing werd gedocumenteerd met foto's, krantenknipsels, gipsafdrukken, (geheime) veilingnotities en een echte kleine veiling.

Twaalfde bijeenkomst op zaterdag 25 oktober 1958 — De maandelijkse bijeenkomst stond dit keer in het teken van de tentoonstelling in het Provinciaal Museum ter gelegenheid van de herdenking van het feit dat 150 jaar geleden de medailleur Th. V. van Berckel overleed. Ter gelegenheid van de opening hield Dr. J. P. van Erp een inleiding met prachtige lichtbeelden over het werk van van Berckel. Een belangrijke, interessante en leerzame middag.

Dertiende bijeenkomst op donderdag 20 november 1958 — Kapitein J. A. Herweijer hield een zeer goed gedocumenteerde lezing over De Muntslag in Gelre. Kapitein Herweijer gaf een overzicht van hoe, waar en onder welke omstandigheden in de loop der eeuwen de munten in Gelderland geslagen werden, waarbij speciaal werd stil gestaan bij de muntslag van de z.g. Hagemunten.

Veertiende bijeenkomst op donderdag 18 december 1958 — Mevrouw Dr. A. N. Zadoks—Jospehus Jitta hield een lezing over Romeinse Keizersmunten.

Daar deze lezing gedocumenteerd werd met lichtbeelden en een aantal prachtige munten kon dit niet anders dan een zeer boeiende avond zijn.

Kring 's-Gravenhage

Secr.: Zeestraat 71b

96e bijeenkomst op 24 september '58 — De heer N. E. H. J. J. Zon sprak over „De beeldhouwer Carasso”. Met behulp van een groot aantal lichtbeelden gaf hij een overzicht van zijn werk, waarbij hij vooral naar voren bracht het innig verband dat er bestaat tussen zijn sculpturen en zijn penningen.

97e bijeenkomst op 30 oktober 1958 — Dr. H. Enno van Gelder behandelde „De muntvondst Zutphen” 1958, waarover elders in dit nummer meer verteld wordt.

98e bijeenkomst op 26 november '58 — Dr. J. P. van Erp sprak over „De medailleur Van Berckel”. Met fraaie lichtbeelden gaf hij een overzicht van het omvangrijke werk van deze Bosche medailleur, dat in kwaliteit ver boven dat van zijn tijdgenoten uitsteekt. Dank zij een jarenlange bestudering bleek hij verschillende vondsten te hebben gedaan, waarop hij naar wij hopen nog eens terug zal komen.

Deze drinkende Pegasus, op de vz van een stater van Korinthe uit de vierde eeuw v. Chr., staat afgebeeld op de kalender Imago, uitgegeven door het Nederlands Klassiek Verbond, die gewijd is aan het dier in de Griekse Oudheid.

Vergroting 5 x

De kalender werd samengesteld door Dr. A. N. Josephus Jitta, de munt bevindt zich in het Koninklijk Penningkabinet, het cliché werd afgestaan door drukkerij Ter Burg te Alkmaar.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. · MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. 1.

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" — Numismatische artikelen
en prijslijsten. Prijs 7/6 d. per jaar.

Zojuist verschenen: "Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
gebrocheerd 10/6d., linnen band 14/—.

Catalogue of Coins of Great Britain & Ireland,
1958 edition, paper 8s.6d, cloth 12s.6d.

Een lijst van onze andere Numismatische publicaties op aanvraag.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations
Librairie numismatique

JULES FLORANGE & Cie

S.A.R.L. Capital 400000 fr. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 29-32 - R.C. 311.055 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

N.V. „KONINKLIJKE-BEGEER” VOORSCHOTEN

(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN

RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN

EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 f15.— + f0.25 porto
Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 f25.— + f0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

HEINRICH PILARTZ

MUNTHANDEL

KEULEN

KLINGELPÜTZ 16 — TEL. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MUNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 59 24 61

SPINK AND SON, LTD. *Established 1772*

5, 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegrams: Spink, London

We have pleasure in announcing a forthcoming Auction Sale of COINS AND MEDALS OF GERMANY AND SCANDINAVIA, to be held on the 2nd and 3rd October, 1958. There will be about 900 lots. Catalogue and list of estimations obtainable on application.

MAISON CLEMENT PLATT

MARCEL PLATT succ^r

19 Rue des Petits Champs PARIS 1e

MONNAIES — MEDAILLES
JETONS — DECORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITES ARCHEOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Beiangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN-2 — PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA — Casa di Giulietta — ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: Lire 1250

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

9e JAARGANG

No 2

APRIL 1959

PROBLEMEN VAN DE MEROVINGISCHE MUNTSLAG IN NEDERLAND

Bij de bestudering van de merovingische muntslag in Nederland wordt men zijns ondanks door verscheidene vooroordelen belemmerd. In de eerste plaats geeft men zich er niet genoeg rekenschap van dat er in deze periode nog geen sprake is van Nederland. Integendeel, ons land werd door de grote rivieren in twee gebieden verdeeld, die tot geheel verschillende werelden behoorden. Slechts in internationaal verband kan men dan ook pas komen tot een juist begrip en een redelijke chronologie van de hier te lande geslagen munten.

Daar is verder de neiging begrippen uit de ons beter bekende laat-romeinse en karolingische perioden op deze tijd toe te passen. Die beide tijdperken worden gekenmerkt door centraal gezag, zij het dan ook dat dit in de eerstgenoemde periode aan het verzwakken, in de laatste aan het groeien is. En centraal gezag gaat steeds gepaard met een georganiseerd muntwezen. In merovingische tijd is daar geen sprake van. In die tijd waren de koningen meer stamhoofden dan vorsten in onze zin. Zij verlangden van hun onderdanen krijgsdienst en belasting maar toonden weinig interesse voor het algemeen welzijn. Voor het muntwezen en zijn belang - economisch en politiek - toonden zij niet de minste belangstelling. Evenals andere instanties en ook particulieren lieten zij munten slaan als zij hen nodig hadden, dus uit praktisch, niet

De redactie betuigt haar spijt over het januarinummer van de Geuzenpenning, waarin 4 pagina's niet in de door haar bedoelde vorm zijn afgedrukt, o.a. waren de Kringverslagen van de Kring Groningen uitgevallen. De drukker is nu zo royaal geweest vier extra pagina's ter beschikking te stellen, welke in een volgend nummer benut zullen worden.

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor

Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin
Dr H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.

Kon. Nederlands Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

1

2

3

Merovingische gouden trientes, in het Fries Museum te Leeuwarden. ($2\frac{1}{2} \times$ vergroot)

1. Theudebert, koning van de Franken 534-548. — 2-3. Door Domaricus en door Thrasemundus geslagen te Maastricht. 2e kwart 7e eeuw.

uit politiek oogmerk. Een uitzondering is b.v. Theudebert, die door zijn verblijf in Italië het romeins-byzantijns stelsel had leren kennen en zeker welbewust als eerste - in de dertiger jaren van de 6e eeuw - zijn eigen beeltenis op de munt heeft gezet.

Toen door politieke omstandigheden na het midden van de 6e eeuw de benodigde toevloed van goudstukken uit het oost-romeinse rijk ophield, werden in verschillende steden in Gallië imitatie-byzantijnse munten geslagen. Dit was geen novum. In de 3e eeuw - om van de vroege keizertijd niet te spreken - werden plaatselijk grote hoeveelheden bronzen pasmunt geslagen, door de romeinse overheid oogluikend toegelaten. Hetzelfde geldt voor het midden van de 4e eeuw. Vanzelfsprekend sprong het particulier initiatief bij waar de overheid faalde en even vanzelfsprekend werden daarbij de officiële munten soms goed soms kwaad geïmiteerd. Ook in de 6e eeuw klinkt geen protest tegen de „barbaarse imitaties” zoals zij heten in de numismatiek. Wij horen pas van verontwaardiging aan het byzantijnse hof - via de schrijver Procopius - als Theudebert zich vermeet zijn eigen portret erop te zetten.

De muntvondst van Escharen, door prof. Lafaurie in een vorig nummer beschreven en kort na 600 gedateerd¹⁾, toont dat hier te lande in Nijmegen quasi-byzantijnse solidi zijn geslagen. De vondst bevat ook trientes, kleine gouden muntjes, het derde wegend van een solidus, die eerst naast deze, dan in plaats ervan optreden. Eén triens is, zoals uit de omschriften blijkt, te Maastricht (Traiectum) geslagen door de monetarius Chagomiris. En daarmee zijn wij dan gekomen bij de netelige kwestie van de ten onrechte gebruikelijke termen: muntplaats, munthuis en muntmeester. Ook de positie van Maastricht moeten wij zien in internationaal verband. Na de vestiging van de Longo-

barden in N.Italië, was de gebruikelijke weg naar het noorden over Alpen en langs de Rijn afgesneden. De verbinding zuid-noord ging, na 575, langs Rhône en Saône en vervolgens langs de Maas. Van de steden in de Maasvallei, die op een scheepsdagreis van elkander liggen, was Maastricht de noordelijkste en daardoor van te meer importantie, naar gelang het gebied benoorden de grote rivieren als afzetgebied belangrijker werd. Maastricht lag aan de verbinding- en defensielijn, tegen 300 tot stand gekomen, die Keulen met Boulogne verbond. Het werd echter door het nabijgelegen Tongeren overschaduwd.

Pas na de Frankische veroveringen eind 5e eeuw, kwam zijn gunstige ligging aan kruispunt van weg en rivier tot zijn recht. Tongeren verloor zijn positie als administratief centrum. En de handel ging langs de rivier, niet langs de heirwegen, die trouwens nu niet meer voldoende werden onderhouden. Toen Rhône, Saône en Maas de handelsweg bij uitstek werden, brak voor Maastricht een gulden tijd aan. Nu trokken ook de monetarii op langs de Maas om voor de Maastrichtse handel de benodigde munten te slaan. Wij kennen hen met name, een Gomaricus, een Romoaldus, een Madelinus en verscheidene anderen. Wij zien hen komen uit Verdun, Dinant, Namen, Hoei, zoals vergelijking met de daar geslagen munten leert. Wij mogen echter niet van een muntplaats spreken in romeins-byzantijnse zin en zeker niet van de vestiging van een Frankische munt. Evenmin mogen wij Maastricht zien als hoofdplaats van een muntdistrict, die de omliggende plaatsen beïnvloedt. Hier kwamen verschillende invloeden samen. Het feit, dat de meest voorkomende munt kennelijk is afgeleid van een te Verdun geslagen munt met beeltenis van Chlotarius II laat geen twijfel over in welke richting deze invloeden zijn gegaan.

Wie en wat waren deze monetarii?

4

5

4. Door Madelinus geslagen te Dorestad, 2e kwart 7e eeuw. — 5. t.n.v. Madelinus - Dorestad, 3e kwart 7e eeuw.

Sceatta gevonden in de provincie Groningen, in het Groninger Museum van Oudheden ($2\frac{1}{2} \times$ vergroot)

Het is beter niet van „muntmeesters” te spreken, daar men dan aan officiële ambtenaren denkt; evenmin van munters, daar dan het accent op het handwerk valt. Deze monetarii waren ter plaatse alom geachte en vertrouwde goudsmiden en bankiers, die bovendien elkaar - althans bij name - kenden en vertrouwden. De „barbaarse imitaties” gaven op de duur voor gewicht en gehalte niet de garantie die nodig was voor een vlot verloop van de zeer levendige interlocale handel. Waar de overheid geen stappen nam, greep het particulier initiatief in. Het lag voor de hand, dat de monetarii dit deden. Hun munten zijn steeds van goed gehalte en gewicht. Begrijpelijkerwijze. Men tracht misschien de overheid of de klant te bedriegen, maar nimmer de vakgenoot. Prof. Werner heeft opgemerkt, dat in de gebieden, waar monetarii-munten in omloop zijn, praktisch geen goudweegschaaltjes zijn gevonden.

De reizende kooplieden konden dus met deze munten overal terecht. Soms waren deze monetarii officiële personen: wij denken aan de H. Eligius, bisschop van Noyon, en aan zijn leermeester Abbo. Het is niet uitgesloten, maar weinig waarschijnlijk, dat soms octrooien werden verleend. Zeker wordt af en toe van hoger hand het percentage van het hun toevertrouwde goud, dat zij voor zichzelf mogen behouden, vastgesteld. Maar de monetarii waren en bleven particulieren, die handelen op eigen initiatief en verantwoordelijkheid. Zij werkten soms naast, soms na elkaar; niets blijkt van enig monopolie. Er is geen sprake van munten van Maastricht, Dorestad enz., maar van munten van daar gevestigde monetarii. Zo zijn de namen Elsevier en Amsterdam voor altijd verbonden zonder dat de prachtige drukken officiële uitgaven zijn van de stad Amsterdam; het zijn en blijven Elseviers.

Het 1e kwart van de 7e eeuw is de

grote tijd van Maastricht als handelsstad. Als dan in N.-Italië de toestand is gestabiliseerd, komt weer de oude weg langs de Rijn in gebruik. Om deze Rijnhandel op te vangen trekken twee ondernemende monetarii, Rimoaldus en - waarschijnlijk wat later - Madelinus naar het nieuw opkomende Dorestad. De verovering van Dorestad door de Friezen, omstreeks 650, maakt aan hun activiteit een einde, maar niet aan hun prestige. Nog lang worden door de veroveraars imitaties van Madelinus' munten geslagen (zoals tevoren in Maastricht geslagen munten waren geïmiteerd). Allengs worden zij barbaarser, onleesbaar en van lager gehalte. Dit laatste hebben zij trouwens gemeen met de echte merovingische munten. Als ten slotte in geheel West-Europa zilver het goud vervangt, treden in plaats van de pseudo-merovingische munten de naar Engels voorbeeld in Friesland geslagen zilveren sceatta's. Het geleidelijk gewend zijn aan particulier geld maakte het mogelijk, dat deze zonder officiële of persoonlijke garantie toch algemeen werden geaccepteerd, tot ver in Gallië. Van plaats- of naamsaanduiding, ja van enig omschrift, is geen sprake meer. Hiermede heeft het noorden van ons land de rug toegedraaid aan het zuiden en zich welbewust op Engeland en Scandinavië gericht.

Al met al blijkt dat het machtige internationale gilde der monetarii in het huidige Nederland geachte en vertrouwde leden had, die in Maastricht en voor korte tijd in Dorestad van grote activiteit hebben blijkgegeven. De archeologische vondsten bevestigen het zo gewonnen inzicht, dat in dit „duister” tijdperk hier te lande van welvaart en van levendig contact met de buitenwereld sprake was.

A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA

1) J. Lafaurie. Twee 6e-eeuwse muntvondsten uit Nederland, de Geuzenpenning 8- (1958), p. 2500.

ROMEINSE REKENSOMMEN IN HET NEDERLANDS

De Romeinse gewichtseenheid, het pond van ca. 327 gram, werd vanouds verdeeld in twaalf onsen of unciae. Onder de naam van „as” was dit pond ook lange tijd de geldeenheid. Bij de zware gegoten munten uit de derde eeuw vòòr Christus en bij de lichtere geslagen stukken uit de tweede eeuw treffen we dan ook de unciae en de as (van 12 unciae) aan. Maar ook de quadrans (3 unciae), de triens (4 unciae), de semis (6 unciae) en een enkele maal de quincunx (5 unciae).

Een twaalftallig stelsel dus. Misschien hebben de Romeinse schoolmeesters, op zoek naar sommetjes, door hun leerlingen de as ook wel eens in honderd stukjes laten knippen. Ieder die in zijn schooljaren ooit heeft moeten nadenken over wandelaars van A. naar B. en over bakken vloeistof met twee kranen, weet immers, dat sommetjes dikwijls maar een vage relatie met de werkelijkheid onderhouden.

Zo schrijft Horatius in zijn „Ars Poëtica” (reg. 325 vlgg.): *Romeinse jongens leren met veel gereken de as in honderd stukjes te verdelen.* Dat zal dus wel gebeurd zijn. Maar onmiddellijk daarna laat de dichter in een uit het schoolleven gegrepen voorbeeld de andere verdelingswijze zien: *Laat de zoon van Albinus eens zeggen wat er overblijft als er van een quincunx een uncia wordt afgetrokken — nu, schiet op — Een Triens —. Goed, jij zult later je spullen wel kunnen beheren; en als er nu een uncia wordt bijgedaan, wat wordt het dan? — Een Semis. Maar wanneer deze geldroest (zo verzucht verder de dichter en niet meer de schoolmeester) en deze zorg voor het goedje de geest heeft doordrenkt, hopen wij dan nog dat er gedichten gemaakt kunnen worden, waard om met cederolie te bestrijken en in glad cypreshout te bewaren?*

Het antwoord op deze retorische vraag moet volgens de dichter natuurlijk „neen” luiden. „Neen, voor goede poëzie zijn de Romeinen te materialistisch.” Uit litterair oogpunt is de geciteerde passage nu interessant omdat alie vertalers gedwongen worden, hier partij te kiezen tussen een tekstgetrouwe en een moderniserende vertaling. In een blad als „De Geuzenpenning” kan men rustig woorden als *unciae*, *semis* en *triens* laten staan, maar hoe moet het met een vertaling voor de niet-numismatische lezer? Moet de vertaler daar met verklarende noten gaan werken, of misschien liever de situatie meteen begrijpelijk maken door het gebruik van moderne muntnamen... met het gevaar dat er toch iets authentieks verloren gaat?

Meer dan vijftig schrijvers, de meesten ook dichters, hebben sinds de rederijker Van Ghistele (1569) gedeelten van Horatius in het Nederlands vertaald. Dat wil zeggen: zoveel zijn er gedrukt, en daar is een dozijn bewerkingen van de „Ars Poëtica” onder. Weinig auteurs hebben zich in de Westeuropese litteraturen mogen verheugen in zo’n constante belangstelling en invloed als Horatius, de epicureër, de relativist, de „forens”. Daarop heeft Sainte Beuve al gewezen voor wat het Frans aangaat. Hoe staat het nu met de Nederlandse vertalers? Romaniseren zij, of synchroniseren zij?

Eerst Vondel (1654): *Laet Albijns zoon zeggen, indien één van vijf genomen is, wat er overschiet? Vier. Ja, ghy zult uw goetd wel kunnen bewaren. Doet één bij vijf, wat komter uit? Zes. Wanneer gelt en goetzucht het hart eens ingenomen heeft, meenen we dat er onsterfelijke vaerzen zullen kunnen gedicht worden?*

Vondel houdt niet van breuken en maakt het — niet in onsterfelijke vaerzen

maar in proza — voor zichzelf en voor zijn lezers zo gemakkelijk mogelijk. Insgelijks doet het Balthasar Huydecoper (1737) in poëzie:

*Spreek op, Albines' zoon, ik trek er twee van zeven,
Wat blijft er? Vijf. Dat's puik, gij zult gelukkig leven.
Al voort: voegt vijf en drie te saam, wat geeft het? Acht.
O braave knaap! Gij zijt de hoop van uw geslacht.*

Is Huydecoper dus, anders dan Vondel, zelfs de tel uit het Latijn al kwijtgeraakt, nog afwijkender is Andries Pels (1677). Echter consequenter. Als materialisme het duidelijkst blijkt uit rekensommen, laten het dan ook materialistische rekensommen zijn, over kapitalen en procenten:

*Maar waarin wordt de jeugd in Holland onderwezen?
In plaats van boeken vol geleertheid door te lezen,
Leert zij 't verschillen van drie vijfde en vijf oktaaf
Persento, en die dit kan reek'nen, dat gaat braaf.*

Minder sterk had de eerste vertaler van de *Ars Poëtica* gesynchroniseerd. Deze J. de Hemelaer, een vriend uit de Haarlemse kring van Karel van Mander aan wie hij zijn vertaling (1612) ook opdroeg, miste misschien de taalbeheersing van de boven geciteerde vertalers, maar viel tenminste niet ten offer aan hun gemakzucht en gladheid:

*Vraegt u Albini zone, als een ervaren klerke
Getrokken van tien pond een vijfde, wat daer rest?
Gij antwoord acht pond net: hey zo, gij zult op 't lest
Zijn wijs genoeg om 't goed bijeen te konnen sparen.
Legt nog een vijfde deel bij tien pond. Hoe zal 't varen?
't Werd zamen twaalf. En zo al voort . . .*

Wie dit nauwkeurig met de grondtekst vergelijkt, zal zien, dat De Hemelaer de breuken (want dat zijn *triens* en *semis*) al net zo schuwt als de anderen, maar dat hij de constante vermenigvuldigingsfactor „één uncia is twee pond” aanneemt. Dat is natuurlijk geheel willekeurig, maar het heeft het voordeel dat hiermee een ouderwetse muntnaam (pond) wordt gebruikt, terwijl bij Horatius — die onder Augustus dichtte — ook een aantal toen reeds niet meer gebruikte muntnamen staan.

Nu naar de moderne vertalers, die in meerderheid veel letterlijker zijn. Mr. W. B. Westerman (1936) vertaalt in hexameters en gebruikt muntnamen — heel Horatiaans — maar komt door de vertaling van „as” met „duit” tot wonderlijke bedragen. Maar goed, schoolsommen en realiteit staan op gespannen voet:

*Doch de Romeinsche knapen leeren heel vaardig bereeknen
Hoe een duit wordt gedeeld in honderdste duiten. Toe zeg mij
Flink eens, zoon van Albinus, als van vijf twaalfde duit ik
Een twaalfde aftrek, wat rest dan? — „Vier twaalfde, één derde duit.” Goed zo
Jij houdt je boeltje bijeen! Ik krijg er één twaalfde bij . . . nu!
„n Halve duit”. Als de koperroest zoo met de zorg voor het geldje
Diep in de geest is gedrongen, bestaat dan nog hoop, dat gedichten
Worden bestreken met olie van ceders, gehuld in cypreshout?*

Aegidius Timmermans maakt — in iets beter Nederlands — van de as een cent en schrijft, ook al in dactylenrijke hexameters (1937):

*. maar de jongens van Rome die leeren
Centen ontleden in honderd stukken door eindloos gereken.
Laat nu Albinusje zeggen, wanneer ik $\frac{1}{12}$ aftrek
Van $\frac{5}{12}$ cent, wat blijft er dan over? . . . je had het*

Lang al gezegd kunnen hebben! . . . Een derde — Bravo hoor, jij zal wel Goed je vermogen bewaren. En als ik een twalefde erbij tel, Wat wordt het dan wel? Een halve. Hoe kan iemand hopen, als eenmaal Die verwoestende zorg voor de centen de harten doordrenkte, Dat er gedichten bedacht kunnen worden, met cederolie Waard te bestrijken en in een cypressenfoedraal te bewaren?

Conscientieuze classici, deze beide laatsten, conscientieuzer misschien dan de meest gevierde Horatiusvertaler van de laatste halve eeuw A. Rutgers van der Loeff. Diens in 1937 voor het eerst gedrukte vertaling van de *Ars Poëtica*, synchroniseert sterker dan zelfs die van de oude Pels, zij is geschreven in een maat die bij lange na zo klassiek niet is als die van Westermann en Timmermans, maar toch, als Horatius in zijn dichtbrieven schrijft dat hij *sermoni propior* — dichter bij het gesproken woord — wil zijn, dan is misschien Rutgers van der Loef *Horatio proximus* — het dichtst bij Horatius:

*Romeinse jongens leren sommen maken
Met guldens en met centen; hoeveel is
Een kwartje met een stuivertje erbij?
Nou Jansen, zeg het maar. „Een schelling!” Goed!
Een koopman in den dop. Neem nu eens drie
Stuivertjes van een kwartje af. Dat wordt?
„Een dubbeltje”. Als zoo het aardsche slijk
Den heelen geest vervult, waar blijft dan plaats
Voor verzen in velijn en goud op snee?*

Er is verschil van mening. Voor sommigen is dit niet het dichtst bij Horatius. In ieder geval is het echter de enige vertaling met een even groot assortiment aan muntnamen als het Latijnse voorbeeld. H. H. ZWAGER

BINNENLANDS NIEUWS

Van 9 tot 12 maart had te Amsterdam, ditmaal in een zaal van het Carlton-Hotel, de jaarlijkse veiling van de firma Schulman plaats. Er was zoals gebruikelijk een grote belangstelling van binnen- en buitenlandse kopers, terwijl het aantal schriftelijke orders een record-cijfer bereikte. De collectie was, zoals wij dat gewend zijn, met zorg samengesteld en in een goed geïllustreerde catalogus beschreven.

Onder de Nederlandse munten werden vooral voor de schaarse middeleeuwse munten en voor enkele zeldzame gouden afgeslagen hoge prijzen betaald. De meer dan 100 leeuwen-daalders, grotendeels zeldzame jaartallen, werden ondanks het ongekend ruime aanbod van deze muntsoort in de laatste jaren, gemakkelijk geplaatst

bij verzamelaars en musea.

Voor de Nederlandse penningen bestond een bijzonder grote belangstelling. Goede 17e eeuwse stukken gingen in het algemeen niet onbelangrijk boven de taxatiebedragen weg, evenals de fraaie collectie decoraties en de weinig talrijke gildepenningen. De gevarieerde verzameling Griekse en Romeinse munten vond uiteraard een internationale markt: de meeste stukken werden, dikwijls na lange strijd, door handelaren voor buitenlandse rekening gekocht, hoewel ook verscheidene goede exemplaren in handen van Nederlandse verzamelaars bleven.

Bij de buitenlandse munten trok in de eerste plaats de aandacht de unieke reeks van 55 gouden en zilveren munten van Albrecht von Wallenstein. Deze zeldzame en kostbare stukken werden stuk voor stuk voor bijzonder hoge prijzen verkocht, soms ver boven de schattingen.

KONINKLIJK PENNING- KABINET

De tweejaarlijkse F.I.D.E.M.-expositie zal dit jaar van 29 mei tot 15 juli in Wenen worden gehouden in de zalen van de „Oesterreichische Galerie (Oberes Belvedere) III, Prinz Eugen-strasse 27.

Deze tentoonstelling, georganiseerd door de particuliere uitgevers van penningen heeft ten doel een overzicht te geven van de moderne penningkunst over de gehele wereld.

De Nederlandse inzending werd verzorgd door het Koninklijk Penningkabinet.

Hoewel penningen vanaf 1935 mochten worden ingezonden, heeft het Penningkabinet zich op het standpunt gesteld, dat het gevaar bestaat, dat er een zeer geflateerde keuze zou kunnen worden gemaakt en dat men, omdat deze tentoonstelling immers om de twee jaar plaats vindt, met een serie paradepaardjes zou kunnen opdraven. Vooreerst zou dit geen reëel beeld van de ontwikkeling van deze in Nederland zeer bloeiende kunstvorm geven, terwijl vervolgens waarschijnlijk veel nieuw werk niet getoond zou worden. Het is het Kabinet dan ook gelukt een collectie van 60 stuks bij elkaar te brengen, hoofdzakelijk uit de laatste twee jaren vervaardigde stukken, die nimmer werden tentoongesteld. Hierdoor komt Nederland niet alleen uit met een originele inzending, doch ook met een, die een overzicht brengt van penningen ontworpen zowel door gerenommeerde, als door dikwijls zeer jonge kunstenaars, waarbij toch nog een selectie op esthetische gronden heeft plaats gevonden en waaruit kan blijken hoe de penningkunst in Nederland levend is.

N.Z.

Van 24 november tot 14 december werd te Barcelona de „I Exposición Ibero-Americana de Numismática y Medallística" gehouden, waarvoor blijkens de ons toegezonden bulletins grote belangstelling van officiële en particuliere zijde bestaan heeft. Evenals vele andere instellingen in Europa en Amerika heeft het Kon. Penningkabinet met een inzending hors concours medegewerkt.

In de Nederlandse inzending werd aandacht gevraagd voor de betekenis van de 16e eeuwse Spaanse munten voor de circulatie in ons land. Getoond werden:

- a. een reeks gouden en zilveren munten van Ferdinand en Isabella en van Philips II afkomstig uit Nederlandse muntvondsten; verschillende van deze exemplaren zijn in 1573 voorzien van de bekende kloppen van Holland of Zeeland;
- b. een reeks Nederlandse imitaties van de Spaanse dubbele en enkele dukaten geslagen in de laatste jaren van de 16e eeuw;
- c. enkele Amsterdamse realen in 1602 geslagen voor de handel op Indië;
- d. een tweetal Nederlandse beeldenaars waarin Spaanse munten als voorkomend in de circulatie worden afgebeeld.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De jaarvergadering zal op zondag 14 juni 1959 te Antwerpen worden gehouden, waar het Genootschap de gast zal zijn van de Société royale belge de numismatique.

BOEKBESPREKING

G. Probst, *Die Münzen Salzburgs*, Bâle-Graz 1959 (Publications de l'Association Internationale des Numismates Professionnels No 1)

Als eerste resultaat van het besluit van de A.I.N.P. om de uitgave van moderne handboeken voor verzamelaars te bevorderen verscheen onlangs het hier aangekondigde werk over Salzburg. Het is geen wonder, dat juist dit Salzburg werd gekozen, een verzamelgebied dat tegenwoordig internationaal in bijzonder hoog aanzien staat, en waarvoor bovendien een bruikbare wetenschappelijke behandeling als grondslag kon dienen. De zeer overzichtelijke indeling is in de eerste plaats aan de behoeften van de verzamelaar en aan de handelaar aangepast: de munten zijn per vorst naar denominaties gerangschikt met afzonderlijke nummering van alle bekende jaartallen en zorgvuldige vermelding van bijzondere afslagen. De beschrijvingen zijn zeer summier gehouden, wat volledig verantwoord is met een verwijzing naar de uitstekend geslaagde afbeeldingen. Begrijpelijk is ook, dat de moeilijk te classificeren en vrij onaanzienlijke middeleeuwse munten beknopter behandeld zijn dan de latere. Tussen de tekst worden korte munthistorische overzichten gegeven, die de munten in een algemeen kader plaatsen. Aan het einde wordt een vertaling van deze overzichten in het Frans en Engels gegeven, benevens een vertaling van de in de beschrijvingen gebezigde terminologie. Tenslotte wordt een overzicht gegeven van de voor Salzburgse munten in de laatste jaren behaalde prijzen.

Een uitermate bruikbaar overzicht, dat door velen met vrucht gebruikt zal worden. Het moge de voorloper van een lange reeks worden.

H. E. v. G.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secretariaat Keizersgracht 448)

105e bijeenkomst op 14 januari 1959

— Dr. H. Enno van Gelder hield op deze avond een lezing over de munten van het graafschap Holland in de 14e en 15e eeuw. Zijn betoog was als vanouds zeer helder en deskundig. Na de pauze werden de Kringleden verrast met een Nieuwjaarswens van de Heer Beuth in lyrische stijl opgesteld.

106e bijeenkomst op 18 februari 1959

— Door Dr. J. P. van Erp werd een causerie met lichtbeelden gehouden over de medailleur Th. van Berckel. Dit was weer een aangename afwisseling, daar hierbij ook het oog werd geboeid door de vele fraaie illustraties van het gesprokene.

107e bijeenkomst op 18 maart 1959

— Tijdens deze avond sprak de Heer M. J. van der Voort over onze numismatische relatie met Rusland, waarbij hij de aandacht der aanwezigen geboeid hield met zijn relaas, dat wortelde in een gedegen bestudering van dit onderwerp.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De jaarvergadering zal op 4 april '59 in het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage plaats hebben. De heer N. E. H. J. J. Zon zal een causerie houden getiteld „De medailleurs en hun stiel”. De leden hebben het volledige programme inmiddels ontvangen.

Aan de medailleur N. Steenberg is opdracht gegeven tot het ontwerpen van de eerste penning 1959, die in de loop van het voorjaar zal verschijnen.

Kring 's-Gravenhage
(Secretariaat Zeestraat 71b)

99e bijeenkomst op 21 januari 1959

— De heer Lod. S. Beuth hield een zeer verzorgde voordracht over het onderwerp „De vrijheidstrijd der Nederlanden weerspiegeld in munten en penningen”. Onder verwijzing naar een groot aantal getoonde exemplaren uit zijn eigen collectie gaf hij een uitvoerig overzicht van de 80-jarige oorlog, waarbij op de samenhang van de muntslag en de uitgifte van penningen met de politieke ontwikkeling gelet werd.

100e bijeenkomst op 26 februari 1959

— Onder zeer grote belangstelling werd de 100e vergadering gevierd met een feestelijk programma, dat, omlijst door ten tonele gebrachte sketches, in hoofdzaak bestond uit een aantal numismatische wedstrijden. De voorzitter gaf een overzicht van de geschiedenis van de Kring; de voorzitters van de Amsterdamse en Brabantse Kringen waren met hartelijke woorden en gewaardeerde geschenken aangekomen. De leden zorgden door actieve en passieve medewerking voor een geslaagd verloop.

101e bijeenkomst op 25 maart 1959

— De heer J. W. van der Dussen sprak over „Enkele monetaire aspecten van de strijd van Engeland tegen Napoleon”. Hij behandelde in het bijzonder de gevolgen, die de zeer hoge eisen aan de schatkist gesteld voor het Engelse geldwezen hadden: het opschorten van de gouden standaard, de toelating van Spaans zilvergeld en de particuliere aanmuntingen van tokens.

Kring Groningen
(Secretariaat: Nieuweweg 12)

40e bijeenkomst op 16 september 1958

— Spreker de heer E. E. Puister uit Wildervank. Onderwerp: „De vroegere Muntplaatsen in Groningen en Ommelanden”.

Spreker vertelde eerst iets over de muntplaatsen, nl. Groningen, Winsum, Garreveen, Appingedam en Holwerd. Groningen heeft zijn muntrecht het langst gehouden.

Na zijn lezing liet de heer Puister een aantal oude zeldzame munten van de besproken muntplaatsen circuleren. Aan het slot deed hij een beroep op de vele aanwezigen, om oude voorwerpen uit de provincie Groningen te bewaren voor het nageslacht.

41e bijeenkomst op 3 oktober 1958

— Spreker de heer Lod. S. Beuth. Onderwerp: „De vrijheidstrijd der Nederlanden weerspiegeld in de Munten en penningen”.

De heer Beuth begon zijn voordracht met het laten horen van klokkenspel. Daarna gaf hij een aantrekkelijk uitgebreid overzicht van de tachtigjarige oorlog, hij eindigde met het laten horen van andere liederen uit Valerius' Gedenkklink.

Na een korte pauze werden de 18 uitgestalde plateau's, 12 met munten en 6 met penningen, met zeer veel belangstelling bekeken.

42e bijeenkomst op 25 november 1958

— Er was geen spreker, maar één van onze leden kwam met een aantal munten en numismatische boeken die hij wel wilde verkopen. Een gezellige avond met veel gepraat.

43e bijeenkomst op 18 februari 1959

— Aangezien 18 febr. de uiterste datum was, waarop de postkantoren de uit omloop genomen zilveren rijksdaalders innamen, verzochten wij onze leden om alvorens de rijksdaal-

ders naar de smeltkroes te zenden, deze mee te nemen naar onze bijeenkomst. We konden dan onderling ruilen of kopen zodat alleen de slechtste exemplaren bij de postkantoren ingeleverd behoeften te worden.

Aan deze oproep werd zeer goed gevolg gegeven, er waren veel leden aanwezig en verschillende verrijkten hun verzameling rijksdaalders met één van hogere kwaliteit of een ontbrekend jaartal of type.

44e bijeenkomst op 25 maart 1959 —

Gezien het succes dat we gehad hebben met het ruilen of kopen van de buiten omloop gestelde zilveren rijksdaalders, willen we nu hetzelfde doen met de oude zilveren guldens en halve guldens.

Ook deze avond was zeer geslaagd en vele guldens en halve guldens veranderden van eigenaar.

Kring Brabant

(Secretariaat Markt 4a, Eindhoven)

15e bijeenkomst op 20 januari 1959

— De heer Lod. S. Beuth hield een lezing over: „De Vrijheidssrijd der Nederlanden weerspiegeld in Munten en Penningen”, geïllustreerd met prachtige munten en penningen uit eigen collectie, een interessant geheel.

16e bijeenkomst op 19 februari 1959

— Aan de hand van meegebrachte stukken hielden eigen leden daarover een korte, doch interessante toelichting:

Drs. J. H. L. van Dijk: over Byzantijnse Munten.

P. Verbiest: over Maundy sets.

Kapt. J. A. Herweijer: over Militaire draagtekens.

Drs. W. H. Th. Knippenberg: over het opsporen van Romeinse Munten.

Lt.-Kol. A. J. M. Groot: over Gesneden stenen.

Dr. P. Schlemper: over Porceleinen Munten.

17e bijeenkomst op 19 maart 1959 —

In 1940 deed men in de omgeving van Deventer een muntvondst, waarschijnlijk daterende van 1581. Deze muntvondst is in het bezit gekomen van de Heer H. K. Berghuys uit Deventer en vormde voor deze een aanleiding (en documentatie, aangevuld met andere stukken uit eigen collectie) om te spreken over: „De Geschiedenis van de muntslag in Deventer”.

Kring Limburg

(Secretariaat St. Hubertuslaan 25,
Maastricht)

1e bijeenkomst op 14 februari 1959

— Op initiatief van de heer A. H. Moers verzamelden zich een twintigtal belangstellenden in het Bonnefantemuseum te Maastricht, waar besloten werd tot oprichting van een vijfde numismatische Kring. De Kring staat als de andere onder auspiciën van het Koninklijk Genootschap voor Munt- en Penningkunde en zal tevens een sectie vormen van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Een reglement en een werkprogramma werden in gemeenschappelijk overleg opgesteld.

2e bijeenkomst op 21 maart 1959 —

— Onder leiding van het voorlopig bestuur, bestaande uit de heren H. A. Moers en J. Sprenger, werd de eerste werkbijeenkomst gehouden.

Er was wederom een zeer hoopgevende belangstelling.

Dr. H. Enno van Gelder hield een causerie over „Noord- en Zuid-Nederlands geld”.

Hij behandelde in het bijzonder de munten van de 16e en 17e eeuw.

Na afloop werden talrijke vragen gesteld.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. · MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" — Numismatische artikelen
en prijslijsten. Prijs 7/6 d. per jaar.

Zojuist verschenen: "Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
gebrocheerd 10/6d., linnen band 14 —.

Catalogue of Coins of Great Britain & Ireland,
1958 edition, paper 8s.6d, cloth 12s.6d.

Een lijst van onze andere Numismatische publicaties op aanvraag.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. Capital 400000 fr. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 29-32 - R.C. 311.055 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

N.V. „KONINKLIJKE-BEGEER” VOORSCHOTEN

(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN

RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN

EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 f15.— + f0.25 porto

Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 f25.— + f0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

*MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

HEINRICH PILARTZ

MUNTHANDEL

KEULEN

KLINGELPÜTZ 16 — TEL. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MUNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 59 24 61

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 10 sh. = f 5.50 per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.
Tel.: Whitehall 5275
Telegramadres: Spink, London

MAISON CLEMENT PLATT

MARCEL PLATT succ^r

19 Rue des Petits Champs PARIS 1e

MONNAIES — MEDAILLES
JETONS — DECORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITES ARCHEOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN-2 — PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA — Casa di Giulietta — ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: Lire 1250

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

9e JAARGANG

No 3

JULI 1959

NUMISMATISCHE FOTOGRAFIE

Over dit onderwerp zijn de laatste jaren zowel in de numismatische als in de foto-technische tijdschriften belangwekkende artikelen verschenen.

In *Ferrania*, het tijdschrift van het bekende Italiaanse fotografische concern verscheen een uitvoerig, met Italiaanse uitbundigheid geïllustreerd artikel over de fotografie in dienst van de numismatiek van de hand van Ir. Vico D'Incerto, een verzamelaar die aan het Ferrania-concern verbonden is¹. In dit artikel wordt tevens over het fotograferen van munten in kleuren gesproken.

Laatst werd in *Photomagazin*² een verhandeling opgenomen van Hans Roth uit München, waarin op zeer duidelijke wijze geïllustreerd wordt dat door het manipuleren met de belichting het foto-beeld van een bepaalde munt volkomen kan afwijken van het stuk zelf.

Zonder twijfel hebben dergelijke artikelen grote waarde voor vak-fotografen die voor hun opdrachtgevers numismatisch werk moeten vervaardigen. Zij immers beschikken over de uitgebreide en kostbare apparatuur en de tijd die het hun mogelijk maken aan de meest kritische eisen te voldoen. Uiteraard kan ook de gevorderde amateurfotograaf met deze door experts geschreven artikelen menigmaal zijn voordeel doen.

Echter, er is een categorie fotografen, zeer waarschijnlijk ook onder de lezers van dit tijdschrift, die zonder

over het gecompliceerde arsenaal van de beroepsmensen te beschikken, van tijd tot tijd in de noodzaak komt te verkeren foto's van bepaalde stukken uit hun collectie ter beschikking te hebben. Aangezien schrijver dezes zich tot deze categorie kan rekenen, wil hij hieronder iets van zijn eigen ervaringen op dit gebied mededelen in de verwachting dat wellicht sommi-

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor

Munt- en Penningkunde

en van de Vereniging voor

Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin

Dr H. H. Zwager

J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van

een der beide verenigingen

f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.

Kon. Nederlands Genootschap

voor Munt- en Penningkunde

Amsterdam

gen van zijn medeverzamelaars/fotografen daarmee hun voordeel kunnen doen.

Welke zijn nu de problemen waarvoor de numismaat-amateurfotograaf zich gesteld ziet?

Op de eerste plaats het scherp stellen. Het heeft mij veel hoofdbrekens gekost voor ik dit onder de knie had. Ik werk met een Retina kleinbeeld-camera zonder uitwisselbare optiek en zonder matglas-instelling. Dit betekent dus, dat voorzetlenzen noodzakelijk zijn om zo dicht mogelijk bij het te fotograferen object te kunnen komen. Wordt de afstand tussen lens en te fotograferen stuk te groot, dan gaan de details, waarop het juist aankomt, verloren.

Bij de voorzetlenzen levert de fabriek een dichtbij-instelapparaatje. Dit is een voortreffelijk instrumentje, mits men geen brildrager is. Het toestelletje dient tevens voor opheffing van de paralax, dit is zeer noodzakelijk omdat anders de kans bestaat dat men buiten het gezichtsveld van de cameraleens komt of vertekende beelden krijgt. Ondanks het gebruik van dit hulpmiddel overkwam het mij de eerste keren dat ik vertekende beelden kreeg (zie afb. 1).

Aangezien de gesteldheid van mijn ogen mij tot het gebruik van een leesbril voor dichtbij zien dwingt, en deze bril het werken met het instelapparaatje onmogelijk maakt, moest ik dus zoeken naar een oplossing die mij toestond in te stellen met de bril op de neus, wilde ik van ronde munten en penningen ook inderdaad ronde foto's verkrijgen.

Het was dus noodzakelijk een imitatie van de spiegelreflex camera te bedenken. Ik kwam tot een zeer onorthodoxe, doch zeer practisch blijkende oplossing van deze moeilijkheid. Ik liet door mijn fotohandelaar een matglaasje snijden ter breedte van de filmstrook en iets langer dan het beeldkader. De camera wordt nu stevig opgesteld met behulp van een statief met verstelbaar balhoofd, zodat het mogelijk is haar waterpas op te stellen. Met een eenvoudig klein waterpasje is dit te controleren. Nu wordt de camera geopend zonder dat uiteraard de film er inligt. Op de plaats waar straks de film zal komen leg ik nu het matglaasje. De serie stukken die ik wil fotograferen heb ik vooraf gereed gelegd. Ik kies nu het dikste stuk uit en leg dit precies in het midden van het beeldveld. Op het matglas kan ik het stuk nu dus duidelijk zien. Men kan werken met een groot diafragma. Via de instelschaal van de camera krijgt men de juiste scherpte. Omdat de belichtingstijd

*Afb 1 Elliptische vorm
door verkeerde
instelling.*

naar willekeur, afhankelijk van het licht, gekozen kan worden, kan men met een zo klein mogelijk diafragma ten slotte de opname maken. Aldus verkrijgt men zowel de grootste beeldscherpte als de grootste diepte-scherpte, zodat het verschil in dikte van de serie munten verwaarloosd kan worden.

Is dus op deze wijze de juiste instelling verkregen, dan wordt het matglasje verwijderd en de film ingelegd. Wij zijn nu klaar voor de opname. Uitgaande van het diafragma dat wij bij de instelling gevonden hebben, kunnen wij nu aandacht gaan geven aan de belichting. Dit is natuurlijk eveneens een uiterst belangrijk punt. Beschikt men over een foto-electrische belichtingsmeter dan is het eenvoudig een kwestie van nauwkeurig meten, ofschoon men er nog wel rekening mee te houden heeft of men een gouden, een zilveren dan wel een bronzen stuk fotografeert. De praktijk heeft mij geleerd, dat het het beste is te meten bij een zilveren stuk om dan voor een gouden munt een half diafragma en voor een bronzen stuk een heel diafragma groter te nemen dan de meter aangeeft. Ontbeert men een belichtingsmeter, dan is het noodzakelijk een aantal proefopnamen te maken en precies te noteren welk diafragma en welke tijd men gebruikt heeft. Men kan dan de beste foto er uit kiezen en heeft tevens voor de toekomst een leidraad in handen. Hoewel ik zelf gebruik maak van een belichtingsmeter van een gerenomeerd merk, pleeg ik in gevallen waarin ik beslist een optimaal resultaat nodig heb, toch de opnamen te maken met verschillend diafragma, zodat ik de keus heb uit de meest geslaagde. Als lichtbron kunnen een paar fotolampen dienen. De opstelling daarvan moet proefondervindelijk bepaald worden, omdat hinderlijke schaduwen vermeden moeten worden. Wil men deze geheel kwijt-

raken, dan moet de achtergrond ongeveer 15 cm van het te fotograferen stuk verwijderd zijn. Dit lijkt een moeilijke opgave, doch zij is zeer eenvoudig op te lossen. Vermeden moet worden het stuk op een glasplaatje te leggen, omdat dan de glimmende onderdelen van de camera op het glas gereflecteerd worden en later in het beeld komen. Om dit te ontgaan heb ik bij een koperslager een stukje koperen buis van 15 cm met een doorsnede van 2,5 cm laten afzagen en aan onder en bovenkant zuiver vlak laten slijpen.

Op dit rechtop gezette buisje nu leg ik de te fotograferen stukken. De zijschaduwen van de buis die door de lampen op de witte ondergrond geworpen worden behoeven ons niet te verontrusten; zij vallen buiten het diepte-scherptebereik van de camera. Indien men zich zelf niet helemaal vertrouwt op dit stuk, dan moet bij het instellen op het matglas gecontroleerd worden of de schaduwkegels van de buis op voldoende afstand van de munt komen. Bij het afwerken kan dan een eventuele ongewenste schaduw weggewerkt worden.

Als filmmateriaal gebruik ik 13/10° Din fijnkorrelfilm. Deze laat enige speelruimte in de belichting en veroorlooft een voldoende vergroting.

Afb. 2 Gouden 20 Peso-stuk, Mexico.

Afb. 3 Gouden rijder.
Utrecht.

Afb. 4 Bronzen cent,
U.S.A.

Afb. 5 Zilveren Lafayette-
dollar, U.S.A.

Afb. 2-5 zijn alle op de hiervoor omschreven wijze gemaakt. Indien men toegeeft dat de aldus verkregen resultaten voor een niet-beroepsfotograaf alleszins bruikbaar zijn, dan vertrouw ik dat ik stellen mag, dat zij tevens een pleidooi zijn voor het direct fotograferen van de munt-zelf, in stede van het direct fotograferen van de munt-zelf, in stede van het procedé via gipsafdrukken.

Intussen bevredigde mij het systeem in zoverre niet, dat het werken met de tamelijk veel hitte ontwikkelende fotolampen zijn nadelen heeft. Immers men is genoodzaakt betrekkelijk dichtbij te opereren. Het is mij overkomen dat door de hitte van de lamp een zonnekap verwrongen werd. Dit maakte mij attent op het gevaar dat de camera zelf wel eens te warm zou kunnen worden. De kit van de lenzen zou kunnen worden aangetast om van het ontregelen van het sluitmechanisme maar niet eens te spreken.

Groot was dan ook mijn vreugde, toen mijn huisgenoten mij bij een passende gelegenheid met een elektronisch flitsapparaat verrasten. Na enig experimenteren om de juiste manier van hanteren te vinden, heb ik mijn latere muntenfoto's daarmee gemaakt.

De scherpstelling geschiedt geheel volgens de gebruikelijke door mij aange-

geven methode. De flits houd ik nu vrij in de hand op de experimenteel gevonden afstand. Het voordeel is verder dat men ongeacht het metaal van de stukken met hetzelfde diafragma kan werken, men behoeft slechts de flits meer of minder dicht bij het te fotograferen voorwerp te houden. Na enige oefening krijgt men daarvoor het juiste „gevoel”. Door de grote verstrooiing van het flitslicht is het schaduwprobleem nauwelijks nog van invloed.

Dat op deze wijze uitzonderlijk fraaie resultaten zijn te verkrijgen hebben de leden van de Amsterdamse kring kunnen zien, toen ik de gelegenheid had hen een aantal in kleuren opgenomen dia-positieven te vertonen die op deze wijze waren gemaakt. Ten einde de lezers van de Geuzenpenning ook een indruk te kunnen geven van het volgens de flitsmethode te bereiken resultaat, geef ik nog een afbeelding van een door de heer Vinkenburg te Utrecht daartoe afgestane penning van de Italiaanse medailleur Paoli. Deze penning diende als model voor het in 1958 in omloop gebrachte zilveren 500 Lire stuk. Men overwoog Paoli de opdracht voor het ontwerpen van dit stuk te geven en de functionaris van de munt te Rome zag bij een bezoek aan het atelier van de

De penning zelf is tamelijk zeldzaam, indien ik mij niet vergis zijn er slechts enkele exemplaren in de handel gekomen.

Indien ik met het voorgaande bereikt heb dat sommige van de lezers van de Geuzenpenning de vreugde kunnen beleven die gelegen is in het zelf maken van bruikbare munten- of penning-foto's acht ik mij ruimschoots beloofd voor de tijd die ik aan dit opstel besteed heb.

¹ *Ferrania*, juli 1956, december 1957.

² *Photomagazin*, juli 1958.

A circular medallion featuring a profile portrait of a man facing left. The man has curly hair and is wearing a textured garment. The background is a light color, and the entire medallion is set against a dark background.

UIT DE MUNTGESCHIEDENIS VAN NEDERLANDS-INDIË

I

*„Zware” stuivers, en andere reken-
moeilijkheden.*

De opzet van de V.O.C. was het drijven van handel. Uit Nederland werden koopwaren meegenomen die in Indië verhandeld werden tegen specerijen. Al spoedig bleek dat in Indië zeer weinig belangstelling bestond voor onze boter, kaas en lakense pakken – wel echter voor de koopwaar zilver! Met Spaanse realen waren heel goede zaken te doen en deze munten werden dan ook in grote hoeveelheden door onze schepen meegevoerd naar Indië. Door de oorlog met Spanje waren Realen echter moeilijk te verkrijgen en langzamerhand werden ook Nederlandse munten als ruilmiddel gebruikt en in Indië gangbaar verklaard. Nederlandse grove munten werden in Indië tegen een hogere waarde, uitgedrukt in stuivers, in omloop gebracht. Men hoopte hierdoor het geld in het land te houden. Maar de Chinezen wisten al vlug welke munt ze voor hun stuivers moesten inwisselen om de grootste hoeveelheid zilver te verkrijgen waarna deze munt werd opgekocht en uitgevoerd. De schaarsheid van deze munt veroorzaakte zo weer een verhoogde prijs. Bewindhebbers in Nederland, de Heren Zeventien, waren het met deze gang van zaken niet eens, want zij zagen ongaarne dat door de hoge tarifiëring grote winsten bij het overmaken behaald werden. Zo werd op hun bevel op 4 mei 1652 de koers van de munten verlaagd. Bepaald werd o.a. dat de leeuwendaalder werd verlaagd van 48 tot 42 stuivers, de Spaanse Reaal en de kruisrijksdaalder van 60 op 50 stuivers en de rijksdaalder werd 52 stuivers. Nog geen drie weken later, nl. op 21 mei 1652 veranderde het Indische Bestuur eigenmachtig de tarieven: de realen, kruis-

daalders en rijksdaalders werden allen op 51 stuivers gesteld, en het zond memorie op memorie naar de bewindhebbers in Nederland om te betogen dat de lage valuatie nadelig voor Indië en de V.O.C. was en dat daardoor het ruilmiddel uit het land verdween en de handel kwijnde. Lange tijd handhaafden Heren Zeventien hun standpunt maar per slot gaven ze toe. Ze schreven dat ze het in principe niet eens waren met Gouverneur en Raden van Indië, maar omdat die het land en de inwoners beter kenden en de praktijk toch iets anders leek te zijn dan de theorie, lieten ze de valuatie aan Indië over. Al heel spoedig verscheen nu een plakkaat (27 mei 1656) waarbij de koers der munten werd verhoogd: de leeuwendaalder werd 48 stuivers; de reaal, de rijksdaalder en de kruisdaalder werden 60 stuivers. Indië was nu tevreden, maar werd gedwongen toch een concessie te doen aan Nederland. Na hevig tegenstribbelen werd op bevel van Heren Zeventien toch ook weer de pasmunt evenredig verhoogd (4 november 1658). Zo wilden de Heren Zeventien de Nederlandse verhouding weer herstellen. Het muntstuk van 1 stuiver (= zware stuiver) zou waard zijn $1\frac{1}{4}$ stuiver; het tweestuverstuk (= 2 zware stuivers) werd gefixeerd op $2\frac{1}{2}$ (lichte) stuiver, de schelling (= 6 zware stuivers) kreeg een waarde van $7\frac{1}{2}$ (lichte) stuiver. In Indië legde men het aldus uit, dat de waarde van de reaal, rijksdaalder en kruisdaalder die volgens plakkaat van 27 mei 1656 gelijk was aan 60 munten van 1 stuiver nu dus was 60 zware stuivers of 75 lichte stuivers, waardoor de Indische verhouding weer hersteld was. Het is duidelijk, dat de toestand na 1658 wel onbevredigend moest zijn, zowel voor Nederland als voor Indië. Het rekenen met denkbeeldige „lichte” stuivers terwijl alleen „zware” stuivers in omloop waren, moest wel tot verwarring aanleiding geven, die groter werd bij elke

munt die in Indië nieuw werd ingevoerd. Het beste bewijs hiervan is wel de hulpeloze verklaring van 1680 van Gouverneur Generaal en Raden, die zelf de verschillende waarden hadden vastgesteld, dat zij met het omrekenen van gouden en zilveren munten niet meer terecht konden, waarom zij aan de Regering in Holland om een duidelijk tabelletje, waarin zij dus de waarden konden nazien, verzochten, hetgeen hun welwillend verstrekt werd met nog enige rekenboekjes en tafels bovendien...

Tot in de 19e eeuw heeft deze verwarring geduurd!

1802

Bij de vrede van Amiens wordt bepaald dat wij vrijwel al onze koloniën terug zullen krijgen en Commissaris-Generaal de Mist vertrek naar Kaap de Goede Hoop om deze kolonie van de Engelsen over te nemen. Hij brengt de muntstukken mee die dit jaar, speciaal voor gebruik in de Kaapkolonie, geslagen zijn door Hessel Slijper, de muntmeester van de Hollandse Munt te Enkhuizen. Het zijn de bekende Scheepjes-guldens, benevens onderdelen hiervan, en duiten en halve duiten met het opschrift: Indiae Batavorum en $5^{-1/16}$ -G, resp. $5^{-1/32}$ -G. Bij aankomst aan de Kaap blijken de Engelse bezettingstroepen nog niet te zijn vertrokken en de Mist vindt het beter dit geld door te zenden naar Indië. Een paar maanden later ontvangt de Mist uit het Vaderland nog voor een waarde van f 14.976.- in stukken van $1/2$, $1/4$, $1/8$ en $1/16$ gulden. Hij besluit dit kleine bedrag in kas te houden; pas nadat de Engelsen in 1806 de Kaap voor de tweede keer bezetten wordt dit Scheepjesgeld door de Engelse Gouverneur uitgegeven.

1803

Het geld dat door de Mist doorgezonden werd, is van Kaap de Goede Hoop in Indië aangekomen. Het bestaat uit: 57670 hele Scheepjes-guldens

39600 halve	„
36000 kwart	„
67200 achtste	„
38400 zestiende	„
samen verpakt in 7 kisten, verder 7 vaatjes, inhoudende:	
358400 hele duiten	
156800 halve duiten.	

Totale waarde is f 100.000.-.

De Scheepjes-gulden heeft precies hetzelfde gewicht en hetzelfde gehalte als de Generaliteits-gulden en de waarde wordt in Indië vastgesteld op 24 stuivers. In vergelijking met de Spaanse Mat moest de waarde eigenlijk 27 stuivers zijn en om te verhinderen dat Chinezen en anderen de munten als zilver naar het buitenland zouden verkopen werd een maand na het in omloop brengen de Scheepjes-gulden gelijk gesteld aan de zilveren ropij = 30 stuivers (14 oktober 1803). De waarde van de $1/8$ en $1/16$ gulden zou nu een wel erg raar en onpraktisch aantal stuivers worden en deze moeilijkheid werd erg origineel opgelost: de halve gulden werd getarifiseerd op 15 stuivers – de kwart gulden echter niet op $7\frac{1}{2}$, maar op 8 stuivers! de achtste gulden op 4 stuivers, de $1/16$ gulden op 2 stuivers. Het kopergeld was niet in omloop gebracht. Het opschrift $5^{-1/16}$ -G betekent, dat 5 van deze duiten gelijk waren aan $1/16$ gulden (5 halve duiten gelijk aan $1/32$ gulden). Tachtig duiten is dus 1 gulden en daar in Indië 1 stuiver gelijk is aan 4 duiten was gerekend dat de gulden een waarde had van 20 stuivers. Toen de gulden dus gefixeerd was op 24 stuivers – later op 30 stuivers – was het opschrift van het kopergeld zinloos. Een groot gebrek aan geld in juli 1804 was de reden dat de duiten en halve duiten toen toch werden uitgegeven. Merkwaardig is dat het opschrift $5^{-1/16}$ -G jarenlang op de duiten bleef gehandhaafd: de laatste duiten van dit type dragen het jaartal 1826.

J. VINKENBORG
(wordt vervolgd)

EEN NUMISMATISCHE MISSTAP

De bekende Amsterdamse muntverzamelaar Pieter van Damme, uit wiens verzameling verscheidene pronkstukken in het Kon. Penningkabinet terecht zijn gekomen, voerde een uitgebreide correspondentie met binnen- en buitenlandse verzamelaars en geleerden in het eind van de 18e eeuw. De door hem ontvangen brieven, thans in het Museum Meermanno-Westreenianum, geven een alleraardigst inzicht in de numismatische wereld van die dagen.

Onder de correspondenten was ook de conservator van het Penningkabinet van de Franse koning, de abbé Barthélemy, even berucht om zijn lastigheid als beroemd om zijn kunde. Deze wil van Van Damme een aureus van Carausius (tegenkeizer in Gallië en Brittannië omstreeks 300) los krijgen. Aanvankelijk is zijn toon uiterst beminnelijk, maar als hij zijn zin niet dadelijk krijgt, worden zijn brieven al spoedig kortaf en zelfs onaangenaam. Drie jaar later, in 1777, worden de onderhandelingen hervat door zijn neef, de adjunct-conservator de abbé de Courcay. Deze vergezelt een jaar later zijn broer die in Amsterdam in de leer gaat, naar Nederland, en brengt Van Damme een bezoek. Hij krijgt, tegen tien Griekse munten, de zo vurig begeerde Carausius, en bovendien een gouden munt van Nikomedes II van Bithynie en een van Marseille.

Maar daarmee was de zaak nog niet afgedaan. Want op de terugweg blijft de abbé enige dagen in Rotterdam en gaat daar kermis vieren. Bij die gelegenheid worden de goudstukken hem ontstolen. Ondanks pogingen van stadsomroeper en politie blijven zij onvindbaar. Terug in Parijs bidt en smeekt hij Van Damme hem te helpen en te gaan zoeken „bij de goudsmeden en de joden van Amsterdam, die zich met dit soort handel bezig houden”.

De brieven zijn van een bloemzoete vriendelijkheid.

Inderdaad weet Van Damme ze terug te vinden en wel bij de heer Wittenberg te Delft. Hij betaalt de uitgelopen beloning van f 300,— en declareert 42 g. 3 st. onkosten.

De eerste brief uit Parijs vloeit over van dankbaarheid. Al spoedig wordt echter de toon minder warm, daar — tot zijn spijtige verbazing — oom Barthélemy hem verbiedt zijn particuliere dwaasheden met munten van de koning te betalen. Blijkbaar een nieuwe en boutte opvatting van de competentie van een conservator! Barthélemy bemoeit zich er ook mee. In zijn eerste brief bedankt hij Van Damme, hoewel niet van ganser harte, maar weldra gaat hij zelfs over de gemaakte kosten chicaneren. Uit 1786 is de laatste brief, die nog geen oplossing brengt!

Kennelijk rustte geen zegen op deze transactie. De Carausius, een unicum, is nergens in het Cabinet des Médailles te vinden, de munt van Marseille blijkt vals te zijn. Alleen de munt van Nikomedes prijkt nog in de verzameling, bescheiden resultaat van destijds jarenlange onderhandelingen en chicanes.

A. N. Z.-J. J.

Naar: Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Une mésaventure numismatique, *Revue Numismatique*, 14, 1952, p. 236 v.v.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Binnenkort zal de eerste penning van 1959 bestemd voor de leden van de Vereniging voor Penningkunst het licht zien. Deze penning werd door de medailleur Niels Steenbergen uit Oosterhout ontworpen. De medailleur had als opdracht het thema „Carnaval” te behandelen.

De voorzijde draagt het omschrift: *Cum jejunatis nolite fieri sicut hypocritae tristes*. Wij zouden dit vrij willen vertalen met: Loop niet rond met een uitgestreken gezicht als je vast. (Carnaval is immers nog een laatste vreugdeuiting voor de grote vasten begint). In de voorstelling op deze zijde met de figuurtjes die soms aan de opvatting van de schilder-beeldhouwer Chabot doen denken, wordt de vis als een aanduiding voor de vastentijd al geheven.

Op de keerzijde staat de Prins Carnaval, omringd door de carnavalsoptocht die aan de rand van het penningvlak optrekt.

De leden van de Vereniging zullen naar mijn mening dit stuk dikwijls met veel genoegen in hun handen nemen en bekijken.

N. Z.

Op 3 april had de 34e Algemene ledenvergadering van de vereniging plaats in het Kon. Penningkabinet te 's-Gravenhage, die werd bijgewoond door 17 leden. De notulen van de vorige bijeenkomst en de verslagen over 1958 werden goedgekeurd. Na mededeling van het rapport van de Kascommissie werd aan de penningmeester décharge verleend over 1958, onder bijzondere dankzegging voor de zorgvuldige wijze waarop het beheer gevoerd was.

De mededelingen betreffende de te gering geachte groei van het ledenaantal gaven aanleiding tot een uitvoerige discussie over de resultaten van de gevoerde propaganda en de mogelijkheden van uitbreiding of wijziging van deze actie.

De aftredende bestuursleden dr. H. Enno van Gelder en de heer Jan Wils werden bij acclamatie herkozen. Tot leden van de Kascommissie 1958 werden benoemd de heren C. J. M. C. Kalis en Ir. H. Veth.

Namens het Bestuur werd medege-deeld, dat in 1959 twee penningen zullen worden uitgegeven. De eerste penning, van de hand van Niels Steenbergen, is inmiddels reeds verschenen en wordt elders in dit nummer afgebeeld. De opdracht voor de tweede penning is gegeven aan Leo de Vries te Amsterdam.

Na de pauze hield de heer N. E. H. J. J. Zon een voordracht met lichtbeelde getiteld „Medailleurs en hun stiel”. In een cursorisch overzicht van de geschiedenis van de penningkunst demonstreerde hij de nauwe samenhang die bestaat tussen de penningen en de andere kunstuitingen van de vervaardigers, die naast medailleur schilder, bronsgieter, muntgraveur, beeldhouwer enz. zijn geweest. Hij eindigde met een aantal karakteristieken van levende medailleurs, die hij in hun ateliers heeft ontmoet.

BOEKBESPREKING

R. Friedberg, *Gold Coins of the World*, complete from 600 A.D. to 1958. An Illustrated Standard Catalogue with Valuations, New York 1958

Naar het voorbeeld van de zo geslaagde standaardcatalogus van moderne munten verscheen bovengenoemd werk, waarin de gigantische taak ondernomen wordt een samenvatting van alle bekende gouden munten na de klassieke oudheid te geven. Uiteraard kon in 384 grote pagina's niet meer dan een nomenclatuur gegeven worden zonder beschrijvingen of historische inleidingen. Toch worden reeds naar schatting meer dan 10.000 muntsoorten genoemd, met ruim 2700 afbeeldingen in de tekst, die weliswaar niet bijzonder fraai zijn, maar voor identificatie ruim voldoende. Bovendien wordt voor iedere munt een taxatie in dollars gegeven, die in het algemeen wel wat hoog lijkt.

De waarde van een dergelijke compilatie is natuurlijk voor een groot deel afhankelijk van de als grondslag gebruikte werken, die nu eenmaal zeer ongelijk zijn. Bij controle op aan de rec. redelijk bekende terreinen blijken dan ook heel wat onjuistheden aan te wijzen: onjuiste benamingen en jaartallen, omissies en dubbele vermeldingen. Ook blijkt in verschillende gevallen de bewerkte slechts een vrij vaag idee gehad te hebben van historische en geografische samenhangen, wat o.a. tot uiting komt in het dooreenlopen van vorstendommen en muntateliers in de koppen van de verschillende artikelen. Ondanks vele tekortkomingen kan het werk — mits omzichtig gehanteerd — nuttig zijn, doordat het verspreid en moeilijk bereikbaar materiaal samenvat.

H. E. v. G.

Jan A. C. van Mill, *Muntboek voor Nederland, Curaçao en Suriname, 18e-20e eeuw, met prijsaanduiding*, Den Haag 1958 — Onder deze titel heeft de auteur een beschrijving en prijslijst gepubliceerd van de Nederlandse en Westindische munten geslagen tussen 1795 en 1948, waarbij behalve de gouden munten ook alle proeven en enkele zeldzame oudere reeksen werden uitgesloten. De systematiek berust in hoofdzaak op de bekende handboeken van Schulman en Scholten, waarvan ook de nummers werden overgenomen (zij het met enkele complicerende afwijkingen, bijv. van Mill 87 en 87a = Sch. 87a en 87b; van Mill 875a-875c = Sch. 1028-1030). De zeldzaamheidsaanduidingen zijn deels overgenomen, deels naar eigen inzicht van de auteur gewijzigd, die niet ten onrechte erop wijst, dat de oplagecijfers, die door hem ook niet worden medegegeeld, allerminst bepalend zijn voor de tegenwoordige zeldzaamheid. De prijzen berusten soms op veilingresultaten, vaker op de praktijk van de schrijver, die tevens handelaar is. Van de meeste typen is althans één zijde afgebeeld, helaas niet steeds naar de beste exemplaren.

Nieuw is, behalve de toevoeging van enkele na 1945 geslagen of bekend geworden stukken, in hoofdzaak de prijsaanduiding, waaraan echter, zoals aan iedere prijslijst slechts een aan tijd en plaats beperkte waarde kan worden toegekend. Vooral cliënten, waartoe de auteur zich blijkens de inleiding in de eerste plaats richt, kunnen er profijt van hebben.

De onoverzichtelijke indeling en de uitermate onbeholpen stijl van beschrijvingen en kwistig door de tekst gestrooide commentaren, maken het werk als handboek voor het verzamelen weinig bruikbaar en dragen er bepaald niet toe bij het aanzien van de numismatiek buiten kringen van verzamelaars te verhogen.

H. E. v. G.

BUITENLANDS NIEUWS

Van 27 juni tot 27 september a.s. zal in het Provinciaal Museum voor Kunstambachten „Het Sterckshof” Hoofdtvunderlei 160, Deurne (bij Antwerpen) een internationale tentoonstelling van *Hedendaagse Penningkunst* worden gehouden. Deze tentoonstelling zal een overzicht geven van de west-Europese penningkunst van de laatste 25 jaar, terwijl verder een kleine historische inleiding wordt gegeven van de vroegere penningkunst.

Door het Kon. Penningkabinet werden ongeveer 150 penningen ter beschikking gesteld voor de moderne afdeling en een 30-tal voor de inleidende historische afdeling. Verder verleenden wij nog onze bemiddeling bij bruiklenen, verkregen van medailleurs, van beeldhouw-, ceramisch- en tekenwerk.

Wij hopen, dat deze tentoonstelling in het westen van Europa, naast de F.I.D.E.M.-expositie in Wenen de groei van en de waardering voor de penningkunst mede zal bevorderen.

Het achtste tweejaarlijkse *Congres van de F.I.D.E.M.* heeft van 29 mei tot 2 juni plaats gehad te Wenen. Tijdens de werkvergadering werden na de gebruikelijke rapporten over de activiteit van de vereniging door de secretaris M. Walton-Fonson en door de penningmeester M. Lapassade twee boeiende voordrachten gehouden: Prof. dr. Eduard Holzmair, directeur van het Weense kabinet, besprak onder de titel „Geschichte der Medaille in Österreich” de historische ontwikkeling van de Oostenrijkse penning, waarin de Schautaler uit de 16e eeuw, de barokmedailles uit de 18e eeuw en de wederopleving omstreeks 1900 de hoogtepunten hebben gevormd. De heer Yves Malécot, oud-directeur van de Munt te Parijs, had een onderwerp

gekozen dat Frankrijk en Oostenrijk bindt: „Histoire métallique: Marie-Antoinette, Archiduchesse d'Autriche et Reine de France”. In een lang, doch bijzonder levendig voorgedragen betoog, toonde hij, mede met behulp van talrijke archivarische gegevens en vergelijkingen met andere kunstvormen de ontwikkeling van het medailleportret van de Oostenrijkse prinses, die koningin van Frankrijk werd en eindigde als gevangene van de Conventie. De zitting werd besloten met de vertoning van een kleurenfilm over de ontwikkeling van de penning, samengesteld door Don Luis August y Durán, directeur van de Munt te Madrid.

De in groot aantal uit geheel Europa bijeengekomen uitgevers van penningen, medailleurs, muntmeesters en museumdirecteuren vonden verder bij ontvangsten en gemeenschappelijke bezoeken aan bezienswaardigheden alle gelegenheid tot nadere kennismaking.

Zoals gebruikelijk was ter gelegenheid van het Congres in de Österreichische Galerie (Oberes Belvedere) een uitgebreide tentoonstelling van hedendaagse penningen bijeengebracht, georganiseerd door het Hauptmünzamt en de Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen. Getoond werden ruim 900 penningen van ongeveer 300 verschillende kunstenaars uit 24 landen in en buiten Europa, waarvan enkele voor het eerst vertegenwoordigd waren. De samenstellers hebben zich, zoals in de inleiding tot de goed verzorgde catalogus wordt uiteengezet, bewust onthouden van het tot uitdrukking brengen van enig waardeoordeel in de opstelling. De uit ieder land ontvangen inzendingen, op zeer onderscheiden wijze tot stand gekomen, en uit uiteenlopende gezichtspunten samengesteld, werden alfabetisch volgens de namen der medailleurs geordend, wat ongetwijfeld het raadplegen van de catalogus vergemakkelijkt, maar het niet zonder inspanning moge-

lijk maakt zich rekenschap te geven van aard en kwaliteit van het in ieder land gepresteerde. Trouwens het encyclopedisch karakter, dat onvermijdelijk aan de F.I.D.E.M.-tentoonstellingen inhaerent is, is wel meer geschikt om insiders, mede in vergelijking met voorafgaande exposities, blijvend en in detail op de hoogte te houden van de ontwikkeling van de penningproductie, dan om onder een algemeen publiek vrienden en bewonderaars voor de hedendaagse penningkunst te winnen. Voor dit laatste gaan de zeer zeker aanwezige hoogtepunten teveel verloren in de massa.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat er veel moois te bewonderen is. Het zijn nog steeds de Franse en Italiaanse penningen, die ons het meest te zeggen hebben. In beide reeksen, die zonder uitzondering een bijzonder hoog peil handhaafden, treft men naast de reeds van vroegere gelegenheden bekende kunstenaars, waarvan dikwijls weer nieuw werk werd getoond, nieuw opkomende krachten aan, die een waarborg vormen voor de handhaving van het bereikte niveau. Uitstekend werk bevatten ook de uit Zweden, Finland en Spanje afkomstige inzendingen, evenals enkele Duitse, Griekse en Hongaarse groepen. De Nederlandse inzending was ditmaal opzettelijk geheel samengesteld uit in de laatste twee jaren ontworpen penningen: dat dit mogelijk was zonder in tweederangs werk te vervallen, is wel een bewijs van de rijkdom en vitaliteit van de Nederlandse penningproductie van heden. Niet minder dan 33 medailleurs waren vertegenwoordigd, waarvan verscheidene voor het eerst exposeerden.

Bij de slotzitting werd aan de deelnemers een speciale congrespenning uitgereikt, ontworpen door de Oostenrijkse medailleur Ferdinand Welz.

Op 25 en 26 mei had te Lausanne de jaarlijkse bijeenkomst van het Bureau van de *Internationale Commissie voor Numismatiek* plaats. De besprekingen waren in hoofdzaak gewijd aan de voorbereiding van het numismatisch gedeelte van het Internationaal Congres van Historici, dat in 1960 te Stockholm gehouden zal worden en waar vooral de aandacht der historici gevestigd zal worden op de belangrijke Zweedse muntvondstcomplexen uit de vroege Middeleeuwen, en aan die van het 6e Internationaal Congres voor Numismatiek, dat in september 1961 te Rome zal plaats vinden en dat geconcentreerd zal worden om het algemene thema „Numismatiek rondom de Middellandse Zee”. Ter gelegenheid van de bijeenkomst was in de Banque cantonnale Vaudoise een speciale tentoonstelling ingericht van munten en muntvondsten uit het kanton Vaud.

De achtste jaarlijkse vergadering van de *Internationale Vereniging van Beeroepsnumismaten* werd gehouden omstreeks Pinksteren, 15-18 mei. Kopenhagen was gekozen als kongresstad voor dit jaar. Veel leden uit Europa en ook uit Amerika waren aanwezig. Het Deense Nationale Museum had met grote gastvrijheid een zaal beschikbaar gesteld voor de vergaderingen en een bezoek aan zijn prachtige schatten georganiseerd.

De vergadering koos in het bestuur o.a. J. Schulman, Amsterdam, voorzitter; H. Graf, Zürich, penningmeester; X. Galicó, Barcelona en E. A. Gans, Berkeley, vice-voorzitters.

Verder besloot men o.a. actieve stappen te ondernemen om te voorkomen dat de handel in munten in niet professionele handen, als banken en uitgevers van moderne penningen, zou komen.

KONINKLIJK PENNING- KABINET

Bij het bladeren in de jaarverslagen van J. F. G. Meijer, die van 1853 tot 1889 directeur van het Kon. Penningkabinet was, wordt men meermalen getroffen door de opmerking, dat dank zij de aankoop van een aantal interessante stukken „de reeksen der Nederlandse munten meer en meer volledig beginnen te worden”. Inderdaad is het directoraat van Meijer van bijzonder belang geweest voor de tot stand koming van de tegenwoordige omvangrijke reeks van Nederlandse munten. Nadat in de eerste helft van de 19e eeuw, onder de leiding van jhr. mr. J. C. de Jonge (1816–1853), de aandacht in de eerste plaats gevestigd geweest was op de antieke munten en de gesneden stenen, viel in de tweede helft van de eeuw de nadruk op de vaderlandse munten. De door de Romantiek gewekte belangstelling voor het eigen verleden had de verzamelijver in het algemeen meer op dit tot nu toe stiefmoederlijk bedeelde gebied gericht. Het baanbrekend werk van P. O. van der Chijs en, in mindere mate, van P. Verkade en het uit de omloop nemen van de munten uit de tijd van de Republiek tijdens Willem II hadden de materiële mogelijkheden geschapen voor systematisch werk op dit gebied. Hoewel nauwkeurige gegevens ontbreken – de doorlopende inventarisering van de collecties en het noteren van de herkomst van ieder stuk is eerst door A. A. Looijen (1889–1893) begonnen – staat het vast, dat Meijer in geduldige en pretentieloze arbeid de betrekkelijke kleine en volledig onsamenvangende partij Nederlandse munten, die hij in 1853 overnam, heeft uitgebouwd tot de indrukwekkende collectie van ruim 12.000 stukken, die bij zijn heengaan aanwezig bleek: reeds toen onvertroffen door zijn rijkdom

en gelijkmatige verdeling over het gehele gebied van Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, al waren enkele particuliere verzamelingen zeker op een enkel gebied omvangrijker.

Meijer is ongetwijfeld bij het begin van zijn loopbaan onder de indruk gekomen van de enorme hoeveelheid materiaal, die blijkens de zojuist verschenen grote handboeken voorhanden was en waarvan slechts zo weinig in het Kon. Penningkabinet te zien was. Zijn hele leven heeft hij er zich op toegelegd deze aan de dag gekomen „lacunes” op te vullen en hij moet verrukt geweest zijn iedere keer, dat hij een nummer van Van der Chijs of een jaartal van Verkade van zijn lijst van desiderata kon schrappen. En inderdaad was na ruim 40 jaar gestadige verzamelaarsarbeid een geheel ontstaan, dat niet al te ver meer van zijn ideaal van „volledigheid” verwijderd was.

Hoewel Meijer heengegaan moge zijn in de gedachte, dat aan zijn zorgen toevertrouwde collectie vrijwel voltooid was, is het groeitempo sindsdien allerm minst verminderd. Integendeel, het aantal stukken is sedert 1889 zeker nog eens verdubbeld, zodat thans tussen 20 en 25.000 Nederlandse munten aanwezig zijn. Heeft hij zich dan zo misrekend in de schatting van het aantal aan te vullen lacunes? Zeker niet, maar wel heeft hij als rationalistisch negentiende-eeuwer geen oog gehad voor het dynamische karakter van de verzameling. In de eerste plaats registreren de toenmalige handboeken slechts de op een bepaald ogenblik bekende, uiteraard historisch bepaalde selectie uit het oneindig rijke materiaal van in de loop van 10 eeuwen geslagen munten: muntvondsten en diepergaand archiefonderzoek blijven voortdurend onze kennis uitbreiden en er is voorlopig geen reden aan te nemen dat deze bronnen zullen opdrogen. Van nog meer belang is, dat de voorgezette studie van de munten er steeds nieuwe

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

vragen aan doet stellen, waardoor het bijeenbrengen van exemplaren die vroeger als waardeloze dubletten gegolden zouden hebben, betekenis krijgt: ik wijs slechts op het belang van exemplaren van bekende herkomst voor dateringsvragen, op variaties in uitvoering waarvan de zin eerst later begrepen is.

De groei van de collectie in de laatste halve eeuw is wel minder spectaculair geweest dan de systematische opbouw onder Meijer, maar zeker niet van geringer betekenis: zij is voortgekomen uit de ontwikkeling van de numismatische wetenschap zelf en bepaald door het bewustzijn, dat een vast einddoel niet gesteld kan worden, doch het bijeenbrengen van materiaal steeds verder moet gaan om de door nieuwe generaties gestelde vragen te kunnen beantwoorden.

H. E. v. G.

Van 23 mei tot 31 augustus wordt in het Museum „De Lakenhal” te Leiden een tentoonstelling „Het Nederlands Portret sinds 1880, Traditie en Vernieuwing” gehouden. De aanwezigheid van een 15-tal stukken uit het Kon. Penningkabinet bewijst, dat hierbij het penningportret niet werd veronachtzaamd.

Ter gelegenheid van de najaarsvergadering van het Genootschap heeft de heer P. J. Soetens een voordracht gehouden over „De muntslag te Kampen”. Deze rede is thans door de Nederlandsche Bank N.V. in nader uitgewerkte vorm gestencild uitgegeven en aan alle leden van het Genootschap toegezonden.

Aan auteur en uitgever is dank verschuldigd voor dit zorgvuldig geredigeerde overzicht van de landsheerlijke, stedelijke en provinciale muntslag, die in de loop der eeuwen te Kampen naast en na elkaar heeft plaats gehad.

Op zondag 14 juni werd de zomervergadering van het Genootschap te Antwerpen gehouden tezamen met de Société royale de numismatique de Belgique. Des morgen werden de beide Genootschappen, waarvan ook van Nederlandse zijde de leden in verheugend groot aantal waren opgekomen, namens Burgemeester en Schepenen ten Stadhuize ontvangen.

In de huishoudelijke vergadering van het Kon. Genootschap werden de notulen van de vergadering te Amsterdam goedgekeurd en werden tot lid benoemd: mejuffrouw G. van der Meer te 's-Gravenhage en de heren G. Ferguson te Ede (Gld.), P. F. L. de Groot te 's-Gravenhage, B. H. Kooiman te Deventer, Broeder Lambrecht te Maastricht en E. A. H. J. van Papendrecht te Meppel. Vervolgens bracht de penningmeester verslag uit over de financiële toestand van het genootschap, die bevredigend bleek te zijn en werd hem, conform het rapport van de Kascommissie, onder bijzondere dankzegging décharge verleend voor zijn beheer over het jaar 1958. De begroting 1959 werd overeenkomstig de bestuursvoorstellen goedgekeurd en tot leden van de Kascommissie 1959 werden benoemd de heren A. T. Puister en E. Spritzer.

In plaats van mr. J. W. Frederiks, die de wens te kennen gegeven had af te treden, werd bij acclamatie tot voorzitter gekozen dr. P. Schlemper te Vught, die zijn benoeming aanvaardde. De penningmeester dr. D. A. Wittop Koning werd herkozen voor een periode van 3 jaar, waardoor bereikt wordt, dat weer ieder jaar één van de bestuursleden aan de beurt van aftreden zal zijn.

Als blijk van erkentelijkheid voor de bijzondere verdiensten van decheidende voorzitter, die gedurende 25 jaar achtereenvolgens het Genootschap leiding gegeven heeft, werd mr. J. W. Frederiks onder algemene instemming tot erelid van het Genootschap benoemd. Tegelijk werden op voorstel van Bestuur enkele vooraanstaande buitenlandse numismatici tot erelid benoemd: dr. Jules Desneux, voorzitter van de Société royale de numismatique de Belgique, Dr. Georg Galster, oud-directeur van het Kon. Penningkabinet te Copenhagen, prof. Philip Grierson, hoogleraar te Cambridge en Brussel, en prof. Jean Lafaurie, voorzitter van de Société française de numismatique en hoogleraar te Parijs.

Na een bijzonder verzorgde maaltijd werd in het Museum voor Folklore een wetenschappelijke zitting gehouden, waar de volgende voordrachten werden gehouden:

Dr. J. P. van Erp deed „Mededelingen over het werk van de medailleur Th. V. van Berckel”. Na een met fraaie lichtbeelden geïllustreerde inleiding bracht hij in het bijzonder enkele nieuwe vondsten naar voren: de portretpenning van paus Clemens XIV blijkt niet op een portret van deze paus terug te gaan, maar een adaptie te zijn van Hedlingers penning van Benedictus XIII; de penning die Van Berckel sneed tijdens zijn examen voor graveur aan de keizerlijke munt te Brussel, kan geïdentificeerd worden als het portret van Gundakar Thomas van Starhemberg.

Dr. M. Hoc sprak over „Le cours et le marquage des réaux d'Espagne et de Mexique aux Pays-Bas”. Hij schetste de veelvuldige pogingen sedert 1590 gedaan om door wettelijke maatregelen de circulatie van te lichte exemplaren der Spaanse matten en hun onderdelen tegen te gaan, die echter op talrijke moeilijkheden bij de uitvoering stuitten. Daarom werd in 1651 voorgeschreven de in Spanje en Mexico (niet in Perú) geslagen ex. van vol-

doende gewicht te stempelen. Ook dit bevredigde echter niet, daar weldra valse en ten onrechte aangebrachte kloppen verschenen. Een totaal verbod in 1679 besloot deze episode.

De heer A. T. Puister besprak „Statistische gegevens betreffende de onder Bruno III (1038-1057) in Friesland geslagen penningen en enkele conclusies daaruit.” Uitgaande van de werkhypothese, dat de muntslag gedurende deze periode vrij constant geweest is, maakte hij aannemelijk, dat men inderdaad op de Friese munten terstond na de keizerkroning in 1046 de titel van Hendrik III van koning (meestal RE) gewijzigd heeft in keizer (meestal IE, soms IR, IRE enz.).

Dr. J. Desneux besprak „Les représentations du lion à la proie dans la glyptique et la numismatique antiques”.

Het thema van de leeuw die een stier bespringt is zeer oud, het komt al voor op Mesopotamische zegels van het 3e millennium. Eerst wordt het naturalistisch opgevat, maar later worden de twee dieren tot een meer decoratieve eenheid: de leeuw bijt nu ook in het achterdeel van de stier, wat in werkelijkheid natuurlijk een te gevaarlijke houding is.

Spreker bestreed de symbolische interpretatie van dit gegeven en besloot zijn lezing met een schitterende serie lichtbeelden van munten van Acanthus, waar deze dieren het embleem van de stad vormden.

Dr. H. A. Fonteyn Kuijpers deed „Rekenpenningen (jetons) spreken . . .”. Met behulp van een aantal duidelijke tekeningen bracht hij een aantal punten naar voren waar nauwkeurige bestudering van de in zo groot aantal overgeleverde landsheerlijke rekenpenningen uit de 16e eeuw tot de oplossing van diverse problemen kan bijdragen: in het bijzonder ging hij in op de afbeeldingen van het vuurstaal, van vrucht en bloem van de granaatappel en op de portretten van de gemalinen van Philips II.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

108e bijeenkomst op 8 april 1959 — Kapt. J. H. Herweyer heeft op deze avond een lezing gehouden over „De muntslag in Gelre”. Het was een zeer interessant en uiterst helder betoog, waarin de historie van het Hertogdom in verband werd gebracht met de muntslag.

109e bijeenkomst op 6 mei 1959 — Deze avond bracht weer een iets heel nieuws: de Heer Jacques Schulman hield een „voor elck wat wils”-veilingje, 10% van de opbrengst was bestemd voor de kas. Er bestond grote animo voor deze „veiling” en het resultaat was zeer bevredigend te noemen.

110 bijeenkomst op 11 juni 1959 — Dr D. A. Wittop Koning hield een lezing getiteld „Pharmaceutische Zinnebeelden in de Numismatiek”. Een interessante en tevens genoegelijke avond.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

102e bijeenkomst op 23 april 1959 — De heer H. J. van der Wiel hield een onderhoudende causerie over het onderwerp „De psychologie van de muntverzamelaar”. Een uitvoerige discussie bewees hoezeer de aanwezigen door het onderwerp geboeid waren.

103 bijeenkomst op 20 mei 1959 — De heer J. P. Guépin hield een voordracht met lichtbeelden getiteld „Een rationalistische avant-garde; munten van Zuid-Italië en Sicilië in de tweede helft van de 5e eeuw v. C.” Een moderne kunstrichting, die sterk onder invloed stond van de sophisten, bleek ook op de munten terug te vinden.

Kring Groningen
(Secr.: Nieuwweg 12)

45e bijeenkomst op 21 april 1959 — Spreker was de heer E. E. Puister uit Wildervank met als onderwerp „De geschiedenis van de Gulden vanaf de 15e eeuw”. Een aantal guldens uit de kollektie van de spreker verduidelijkte de voordracht ten zeerste. Een zeer geslaagde avond met een groot aantal belangstellenden. Het was tevens de laatste bijeenkomst van het seizoen.

Kring Brabant
(Secr.: Markt 4a, Eindhoven)

18e bijeenkomst op 16 april 1959 — Dr H. Enno van Gelder sprak over: „Groningen in de Nederlandse Muntgeschiedenis”. Spreker besprak achtereenvolgens de Feodale-, de Rijksstedelijke- en de Nederlandse periode. Een buitengewoon leerzame avond.

Kring Limburg
(Secr.: Sint Hubertuslaan 25,
Maastricht)

3e bijeenkomst op 25 april 1959 — De zeereerwaarde heer drs. J. Storms hield een causerie met lichtbeelden over de Romeinse munten in het algemeen. In een geestig in dialect gehouden betoog schetste de spreker het ontstaan en de ontwikkeling van de Romeinse munten tot groot genoegen van de leden, die vrijwel allen aanwezig waren. Een zeer leerzame middag.

4e bijeenkomst op 23 mei 1959 — Ter afwisseling werd een rondleiding gehouden door het Bonnefanten Museum. De heer Sprenger toonde met veel enthousiasme de verschillende afdelingen, waarvan de in bewerking zijnde numismatische collectie natuurlijk de meeste aandacht kreeg.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. · MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. 1.

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" — Numismatische artikelen
en prijslijsten. Prijs 7/6 d. per jaar.

Zojuist verschenen: "Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
gebrocheerd 10/6d., linnen band 14/—.

Catalogue of Coins of Great Britain & Ireland,
1958 edition, paper 8s.6d, cloth 12s.6d.

Een lijst van onze andere Numismatische publicaties op aanvraag.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations
Librairie numismatique

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. Capital 400000 fr. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 29-32 - R.C. 311.055 B.

P. & P. SANTAMARIA
NUMISMATICA

ROMA
PIAZZA DI SPAGNA 35

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

N.V. „KONINKLIJKE-BEGEER” VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN

EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 f15.— + f0.25 porto

Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 f25.— + f0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

*MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

HEINRICH PILARTZ

MUNTHANDEL

KEULEN

KLINGELPÜTZ 16 — TEL. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MEDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MUNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 59 24 61

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"
Abonnementsprijs 10 sh. = f 5.50 per jaar

5, 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.
Tel.: Whitehall 5275
Telegramadres: Spink, London

MAISON CLEMENT PLATT

MARCEL PLATT succ^r

19 Rue des Petits Champs PARIS 1e

MONNAIES — MEDAILLES
JETONS — DECORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITES ARCHEOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN-2 — PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA — Casa di Giulietta — ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: Lire 1250

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

9e JAARGANG

No 4 OKTOBER 1959

KONING-STADHOUDER WILLEM III IN DE PENNINGKUNST

Geen enkele der Nederlandse Oranje-vorsten is zo dikwijls op penningen afgebeeld als de Koning-stadhouder Willem III. In het bijzonder de gebeurtenissen van de bewogen jaren 1688—1692: de overtocht naar Engeland in 1688, de vlucht van de Katholieke Jacobus II, de kroning van Willem en Maria tot koning en koningin van Groot-Brittannië, Frankrijk, Schotland en Ierland in 1689, de veldtocht in Ierland tegen Jacobus II, de zegevierende terugkeer van de Koning te 's-Gravenhage in 1691 en tenslotte de gevechten in de Zuidelijke Nederlanden tegen de troepen van Lodewijk XIV zijn op honderdtallen penningen in alle metalen van goud tot tin en van de meest uiteenlopende artistieke kwaliteit verheerlijkt.

Bovendien trekt niet alleen de talrijkheid van de numismatische monumenten uit deze jaren de aandacht, ook inhoud en vorm van de penning ondergaan in korte periode een opvallende wijziging, die een caesuur betekent in de ontwikkeling van de penningkunst in ons land zowel als, zij het minder scherp gedateerd, in geheel Europa. De penning als zodanig is een creatie van de Italiaanse Renaissance. De oudste medailles, gegoten in brons of zilver, vertonen een persoonlijke instelling: hoofdzakelijk is de uitbeelding van op politiek of litterair gebied op de voor-

Rectificatie: bij het artikel van M. J. van der Voort, Numismatische Fotografie, Geuzenpenning 3, juli 1959, afb. 6, werd een huwelijkspenning afgebeeld van de medailleur „Paoli”, dit moet zijn: Giam-paoli.

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin

Dr H. H. Zwager

J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.

Kon. Nederlands Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

grond tredende mensen, op de ene zijde hun welgelijkt portret, op de keerzijde der medaille een ter aanvulling van de karakterisering bedoeld embleem of allegorie; al moge een enkele maal de aanleiding tot het vervaardigen van een penning bekend zijn, in wezen is de Renaissancemedaille tijdeloos en zeer zeker niet gedacht als herinnering aan bepaalde gebeurtenissen.

*P. van Abeele, Willem III als kind,
1654*

Tegen het einde van de 16e eeuw ontstaat in een geheel andere sfeer dan de voor enkele bevoorrechten bedoelde gegoten portretpenning de met stempels geslagen en meestal in ruime kring verspreide gedenkpenning. Deze worden niet meer op bestelling van de groten door kunstenaars-beeldhouwers gemaakt, maar veelal door regeringscolleges uitgegeven en vervaardigd door de stempelsnijders van de munthuizen. Te denken is hierbij in het bijzonder aan de haast propaganda te noemen penningen uit de eerste jaren van de tachtigjarige oorlog, waarop de doeleinden van de strijd worden duidelijk gemaakt, de medestanders moed ingesproken, de successen verheerlijkt en aan de zg. triomfpenningen uit de eerste helft van de 17e eeuw, die officieel werden uitgereikt bij belangrijke wapenfeiten, als de verovering van de Zilvervloot, de inname van 's-Hertogenbosch, de vrede van Munster. Bij al deze stukken is niet het portret hoofdzaak, maar een afbeelding van de gebeurtenis, soms in de vorm van een allegorie, zoals het verbond van Hercules en Minerva bij het einde van de strijd in 1648, vaker volkomen realistisch met een gezicht op de veroverde stad of zelfs een landkaart van het gebied van de gevechten; uiteraard kan hier ook een portret van de leidende figuren een rol spelen, zoals Piet Hein bij de verovering van de Zilvervloot. Het spreekt vanzelf, dat in beide zo juist beschreven groepen enkele penningen met portretten van Oranje voorkomen. Onder de portretmedailles kennen we stukken van Willem I met op de keerzijde het embleem van de ijsvogel bij zijn nest en de spreuk *Saevis tranquillius in undis*, van Maurits met de boom en *Tandem fit surculus arbor*. Op de historische medailles komt verscheidene malen het portret van Frederik Hendrik voor als hoofd van het zegevierende leger, hetzij galopperend

te paard, hetzij als kop in profiel. Van een reeks portretten zoals we die van Willem III — en later in de 18e eeuw — kennen, is echter in het geheel geen sprake.

Afzonderlijk staat een groep, die speciaal in ons land in het midden van de 17e eeuw een grote rol heeft gespeeld: de zg. plaquette-penningen. Deze zijn noch door beeldhouwers, noch door stempelsnijders gemaakt, maar door zilversmeden en waren ook bestemd voor hetzelfde publiek, dat zich het barokke zilveren tafelgerei van Vianen en Lutma aanschafte. Deze fraaie penningen, haast alle te Amsterdam vervaardigd, in de eerste plaats door Pieter van Abeele, laten zich naar de inhoud in twee groepen verdelen. In de eerste jaren na de dood van Willem II, omstreeks 1654, ontstond een reeks stukken met portretten van de zo juist overledene en van de jonge Prins Willem, van hun voorouders Willem I, Maurits en Frederik Hendrik, van hun verwanten de Engelse Stuarts. Zij zijn te beschouwen als een uiting van de in deze jaren zo fel woedende partijstrijd: Oranje is hier niet als op de triomfpenningen van Frederik Hendrik de leider van de strijdmacht van de Republiek maar het hoofd van een partij, die steunt op de historische roem van zijn Huis en op zijn relatie met het Engelse koningshuis. Al blijkt niet dat Abeele in opdracht van de Oranie-partij heeft gewerkt — hij bediende ook de tegenpartij —, moeten deze stukken toch wel als propaganda in Orangistische zin worden beschouwd: de oudste portretten op metaal van Willem III brengen hem naar voren als kandidaat voor de waardigheden van zijn voorouders.

Deze opvatting wordt bevestigd door de ontwikkeling in de volgende jaren: de tweede groep der plaquette-penningen, ontstaan tijdens het stadhouderloos tijdperk, toen de

positie van de Staatsgezinde regering van De Witt en de zijnen onaanvaardbaar leek, omvat in hoofdzaak de beeltenissen van de admiralen die de grote successen ter zee behalen, Tromp en De Ruyter, maar niet die van de Prins. Evenmin komt deze voor op de uit dezelfde jaren daterende, de traditie van vroeger voortzettende triomfpenningen ter gelegenheid van de vredes van Breda en Aken.

2. Chr. Adolphi, Willem III als jongeling, 1672

Zelfs na 1672, als Willem III in de tijd van de hoogste nood verheven is tot stadhouder en kapitein-geneeraal, verandert dit nog slechts langzaam. Uit de jaren 1672 tot 1688 zijn een niet onbelangrijk aantal geslagen penningen bekend, gedeeltelijk belonings- en herinneringspenningen ter gelegenheid van militaire successen in dezelfde geest als zij reeds tientallen jaren werden geslagen, hetzij met stadsgezichten en landkaarten, hetzij met allegorische voorstellingen, steeds verklaard door uitvoerige in het Latijn gestelde omschriften. Hiernaast treedt een nieuw genre op, dat slechts in de verte herinnert aan de politieke penningen van de 16e eeuw, de satirische commentaar op de politieke gebeurtenissen; deze laatste zijn — misschien uit voorzorg — steeds ongesigneerd, maar kunnen voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de bijzonder inventieve Leidse stempelsnijder Jan Smeltzing.

Evenals vroeger treedt op deze stukken de kop van Willem III slechts incidenteel op: een enkele maal wordt hij afgebeeld als de bedrijver van een belangrijk wapenfeit, bijv. de verovering van Grave in 1673. Zelden wordt ook een medaille met zijn portret zonder meer, zonder samenhang met een historisch feit uitgegeven. Dit nu wordt plotseling geheel anders na 1688: dan verschijnen binnen enkele jaren tientallen penningen, die haast alle uitdrukkelijk betrekking hebben op historische gebeurtenissen en haast alle de kop van de Koning of de Koningin of van beide tezamen vertonen. De penningproductie ondergaat hiermede tegelijk twee opvallende veranderingen:

1° het aantal penningen dat verschijnt wordt een veelvoud van wat in vroeger jaren gebruikelijk was en vrijwel al deze stukken blijken niet op bestelling gemaakt te worden, maar worden door de medailleurs in de

handel gebracht speculerend op de kooplust van een talrijk publiek.

2° de samenstelling van de beelden naar der penningen wordt zeer uniform: de voorzijde vertoont het portret van de vorst, de keerzijde een historische, allegorische of satirische voorstelling, met verklarend omschrift en onderschrift, van een zeer bepaalde gebeurtenis.

Niet ten onrechte is gezegd, dat in deze periode portret-penning en historie-penning gaan samenvallen. Immers vroeger werd het tijdeloos portret gecombineerd met een algemeen op de voorgestelde betrekkelijk embleem, de historische voorstelling gewoonlijk met een nader verklarende allegorie. Een enkel voorbeeld moge de werkwijze van de medailleurs karakteriseren. Van de hand van de Amsterdammers Jan Boskam en Jan Luder en van de Leidenaar Jan Smeltzing zijn behalve niet in dit verband horende stukken ieder een vijftigtal medailles bekend, die historie-feiten, uit de regering van Willem III verheerlijken. Alle vertonen aan de voorzijde een portret, maar merkwaardig is dat iedere medailleur slechts een tiental verschillende voorzijdestempels heeft gemaakt. Nieuwe penningen werden samengesteld, door een keerzijde te ontwerpen ter gelegenheid van een zich voordoend feit en die te combineren met een der bestaande voorzijden. Zodoende wordt hetzelfde portret gebruikt bij een aantal soms jaren uiteenliggende gebeurtenissen en anderzijds de voorstelling van een bepaalde gebeurtenis soms gepubliceerd met verschillende portretten, bijv. zowel dat van Willem als dat van zijn gemalin Maria. Bij uitzondering kunnen natuurlijk ook twee voorzijden met verschillende portretten of twee keerzijden, die op dezelfde of zelfs verschillende gebeurtenissen betrekking hebben gecombineerd worden. Typerend voor de historische belangstelling van de afnemers is, dat deze laatste soort,

eigenijk tegen de opzet ingaande, vrij veel voorkomt. Kortom de productie is commercieel georiënteerd, past zich zo veel mogelijk bij de vraag van het publiek aan. Zelfs gebeurt het dat minder inventieve medailleurs portret-voorzijden van anderen voorzien van een nieuwe keerzijde en zo in de handel brengen: zo zijn koppen van Jan Smeltzing nog jaren na zijn dood door Maarten Smeltzing en door Nicolaas Chevalier gebezigd.

Soortgelijke series als die der Nederlandse medailleurs worden ook in het buitenland gepubliceerd, uiteraard niet in Frankrijk, waar de verheerlijking van Lodewijk XIV alles overheerste, maar wel in Engeland en vooral in Duitsland. Daar leveren de reeds gevestigde medaille-fabrieken van Christian Wermuth te Gotha en van de familie Lauffer in Neurenberg, zodra Willem III na 1688 een figuur van Europese betekenis wordt, regelmatig historie-penningen met zijn portret af, om aan een blijkbaar grote vraag te voldoen, geheel van dezelfde opzet als die der Nederlandse medailleurs, maar heel wat minder fraai van uitvoering en gelijkenis.

Liever wil ik trachten iets aan te duiden van de oorzaken, welke hebben geleid tot deze opvallende wijziging van de medaille-productie.

Historisch speelt uiteraard een grote rol de nieuwe positie van Willem III in 1688: van stadhouder van enkele provinciën van de door Frankrijk in het nauw gedreven Republiek werd hij koning van Engeland en door het verbond van Augsburg leider van de grote Europese Alliantie tegen de veroveringsplannen van Lodewijk XIV. In binnen- en buitenland steeg zijn prestige geweldig: in de Republiek vloog alles op de wenken van Zijne Majesteit, in het buitenland werd hij de meest invloedrijke staatsman, wiens positie in vele opzichten met die van de Zonnekoning te vergelijken was. Dit kan echter de snel-

le toename van het aantal gepubliceerde penningen sedert 1688 slechts gedeeltelijk verklaren.

De vraag blijft hoe het kwam dat nu zoveel meer penningen gekocht konden worden dan vroeger. Te meer is dit opvallend, omdat in deze jaren slechts bij hoge uitzondering penningen van hogerhand werden besteld om uitgereikt te worden, zoals vroeger zo overwegend het geval geweest was. De overgrote meerderheid der stukken werd gemaakt voor alge-

3. J. Smeltzing, Willem III — inname van Hoes, 1693

meen publiek, dat ze wilde kopen, en wel niet in de eerste plaats als fraai zilversmidswerk, zoals de plaquettepenningen van een halve eeuw eerder, maar als historische herinneringen.

Dit is volkomen in overeenstemming met wat we weten over het opkomen van verzamelingen van historiepenningen juist in deze laatste jaren van de 17e eeuw. Reeds sedert de Renaissance waren Romeinse munten druk verzameld, of zoals men toen zei Roomse gedenkpenningen. Uit deze term blijkt al, dat de munten uit de Romeinse keizertijd met hun vaste combinatie van keizerportret op de voorzijde en politieke allegorie op de keerzijde, in de eerste plaats gewaardeerd werden als historische gedenkstukken ter illustratie van het door de literatuur overgeleverde geschiedverhaal. Sedert het midden van de 17e eeuw ontwikkelde zich naast het verzamelen van de Romeinse dat van de Hedendaagse gedenkpenningen, die op dezelfde wijze verzameld en in handboeken beschreven werden als illustratie van het bekende geschiedverhaal. Ten onzent verscheen juist in 1688 het eerste uitvoerige handboek, de *Medalische Historie der Republyk van Holland* van de hand van de bekende verzamelaar Joachim Oudaen, gedeeltelijk vertaald naar een iets eerder verschenen Frans werk van de abbé Bizot, gedeeltelijk

door eigen studie bijeengebracht. Het werk had onmiddellijk een groot succes bij de reeds bestaande verzamelaars en heeft zeker niet weinig bijgedragen tot uitbreiding van hun aantal: in deze jaren werd de grondslag gelegd voor de grote collecties en voortreffelijke handboeken uit de eerste helft van de 18e eeuw.

Volkomen parallel met de toenemende belangstelling voor het bijebrengen van oude gedenkpenningen, loopt de vervaardiging van retrospectieve penningen op gebeurtenissen en personen uit de vaderlandse geschiedenis, waarvan geen metalen gedenkstukken te vinden waren. Smeltzing maakte bijv. portretpenningen van Oldenbarneveldt en De Witt, Arondeaux van Hugo de Groot. Minder verkwikkelijk, maar even typerend voor de tijd is het vrij grote aantal quasi-oude penningen, dat naar alle waarschijnlijkheid juist in de laatste jaren van de 17e en de eerste van de 18e eeuw aan de man gebracht is, soms vrije fantasieën, nog vaker eenvoudig nabootsingen van voor de meeste verzamelaars onbereikbare, zeldzame originelen.

Juist deze opleving van het verzamelen van moderne penningen heeft naar ik meen de zeer omvangrijke productie van de jaren '90 mogelijk gemaakt en verklaart de sterk op het historische element geconcentreerde voorstelling gepaard met een zelden boven het goede vakmanschap uitkomende artistieke peil. Alleen in Amsterdam werkten vier medailleurs, die in het vervaardigen van penningen blijkbaar hun volledige broodwinning vonden. Dit blijkt o.a. als in 1697 na de onderdrukking van het Aansprekersoproer door de stadsregering een groot aantal beloningspenningen voor de schutterij besteld wordt: de benodigde exemplaren worden alle volgens één ontwerp vervaardigd door vier graveurs tegelijk: Jan Boskam, Reinier Arondeaux, Jan Luder en Jacob Dishoecke. Van

4. J. Boskam, Willem III, 1697

de laatste is ook bekend, dat hij een winkel had waar penningen voor het raam te zien waren.

Er is echter nog een tweede factor die eveneens op de ontwikkeling van de penningkunst in ons land een grote invloed heeft uitgeoefend: het voorbeeld van Frankrijk. Daar had zich, misschien al iets eerder dan bij ons dezelfde overgang voorgedaan van het verzamelen van antieke, Romeinse „penningen” naar moderne, maar hier was deze ontwikkeling door de regering van Lodewijk XIV onmiddellijk voor politieke doeleinden uitgebuit. De Koning, die een zeer fraaie collectie Romeinse munten bezat, stelde zich ten doel een gelijkwaardige serie ter herinnering aan zijn eigen daden hiernaast te stellen. De opzet der nieuwe stukken werd ondanks het veel groter formaat geheel aan die der oude munten ontleend: op de voorzijde de kop van Ludovicus Magnus Rex Christianissimus, op de keerzijde een historische voorstelling betreffende een te memoreren gebeurtenis. Deze voorstellingen en de bijbehorende omschriften werden zorgvuldig bedacht door de speciaal voor dit doel in het leven geroepen Académie des Inscriptions. De uitvoering werd opgedragen aan de koninklijke penningfabriek, de Monnaie des Médailles te Parijs. Het ligt geheel in de lijn van deze opzet, dat bij het uitgeven van een nieuw stuk slechts een nieuwe toepasselijke keerzijde werd ontworpen en het onveranderlijk beeld van Zijne Majesteit telkens herhaald werd. Zo ontstond de eindeloze reeks der penningen op bijna alle gebeurtenissen uit de lange regering van Lodewijk XIV, de zg. *Histoire Métrallique*, aanvankelijk in groot formaat, later omstreeks 1700 opnieuw uitgevoerd in kleiner formaat en in die vorm op enorme schaal verspreid, in brons en minder vaak in zilver en goud. Een gedrukte beschrijving, zowel in luxe-editie als in goedkope

uitgave werd tevens door de Académie verzorgd en op ruime schaal verspreid.

In 1688 was deze serie nog wel niet tot zijn latere volkomenheid uitgegroeid, toch bestond reeds een respectabele reeks, die regelmatig aangroeide; ook in ons land zijn deze stukken zeker goed bekend geweest, alleen al omdat exemplaren in verschillende metaal door de Koning veelvuldig aan buitenlanders werden uitgereikt. Ook Nederlandse medailleurs beijverden zich een enkele maal om soortgelijke penningen met portret van Lodewijk XIV te leveren, geheel in de trant van de officiële Franse serie.

Het ligt voor de hand dat alleen al om politieke redenen, zodra Willem III gezien werd als de antipode van Zonnekoning, in ons land iets gelijkwaardigs hiertegenover gesteld moest worden. Zo is het begrijpelijk dat de nieuwe penningen ter ere van Willem en Maria zich in opzet nauwkeurig bij de Franse voorbeelden aansluiten: ook hier werd de Franse vorm, portret op de voorzijde dat zelden gewijzigd wordt, historische voorstelling met omschrift en onderschrift in de afsnede voor elke bijzondere gebeurtenis, haast algemeen heersend. Het grote verschil is natuurlijk, dat in de Republiek geen sprake was van een centraal geregelde vervaardiging, maar van ver-

5. J. Smeltzing, Maria, 1689

schillende naast elkaar bestaande reeksen alle aan particulier initiatief ontsproten. Merkwaardig is ook, dat terwijl in Frankrijk geen enkel portret van Willem of Maria ontstond, in ons land Lodewijk XIV verscheiden malen werd afgebeeld, een enkele serie zelfs naar keuze met kop van Willem of van Lodewijk geleverd werd.

Op deze wijze ontstond met sterke ontlening aan het voorbeeld van Frankrijk en mogelijk gemaakt door de optredende belangstelling voor de historiepenning hier een schijnbare *Histoire Métallique* van Willem III, een omvangrijke reeks penningen in verschillende onafhankelijke groepen uiteenvallend, maar verbonden door de zeer gelijkmatige wijze van voorstelling en de samenhang der herdachte historische gebeurtenissen.

Dr. H. ENNO VAN GELDER

BINNENLANDS NIEUWS

Op de elfde Antiekbeurs te Delft ontbrak natuurlijk weer niet de inzending van de firma Schulman, die weer over een grotere stand beschikte, waar de meeste onderdelen van de numismatiek vertegenwoordigd waren. Een stel van zestig tric-tracstenen met afbeeldingen van verschillende 18e eeuwse penningen trok zeer veel belangstelling.

Een groot voordeel van deze beurzen is altijd dat zovele buitenstaanders met de numismatiek in aanraking komen.

Maar een wel erg betreurenswaardig incident was dat een dame in de mening verkeerde dat natuurlijk alle Griekse munten vals waren.

UIT DE MUNTGESCHIEDENIS VAN NEDELANDS-INDIE

II

Het kappen van bonken in 1804

Reeds jarenlang zijn bonken van 1 en 2 stuiver aangemaakt. Staven Japans koper werden in stukken geknipt en aan de bovenkant gestempeld met de waarde aanduiding — aan de onderkant met het jaartal. De staven hebben een lengte van 1 à 2 dm. en de hoeveelheid afval is zeer groot. Er wordt nu besloten deze afvalstukjes te verwerken tot bonken van $\frac{1}{2}$ stuiver. Het gewicht wordt bepaald op $\frac{1}{2}$ lood (7,72 gram) wat in vergelijking met de anderen bonken 20% te weinig is. Dit mindere gewicht viel te verdedigen wegens de grotere aanmaakkosten, maar het gaf aanleiding tot namaak op grote schaal. Door bonken van 1 en 2 stuiver te verkappen tot bonken van $\frac{1}{2}$ stuiver was een winst te maken van 20% en dit kunstje werd dan ook uitgehaald door twee Chinezen: Njio Asie en Njio Adjie. Ze werden wegens valse munterij na geseling en brandmerken voor 25 jaar in de kettling geklonken. Hun werktuigen werden in beslag genomen. Op 6 mei 1805 werd de aanmaak van halve stuiverbonken gestaakt en bij publicatie van 17 mei werden ze bilioen verklaard „wegens de conbustie welke de vervalsingen onder de Gemeente heeft te wege gebracht.” De *echte* zouden worden ingewisseld, de *valse niet*. Dit gaf natuurlijk klachten en op 28 mei werd bepaald dat echt en vals zouden worden ingewisseld naar gewicht — gebaseerd op het gewicht van de hele en dubbele stuiverbonken. Dit gaf weer deining: voor de *echte* halve stuivers, die relatief 20% minder wogen dan de andere bonken, zou nu te weinig worden betaald en daarom werd op 4 juni de regeling

weer veranderd: de echte stukken werden uitbetaald geld om geld — de valse naar gewicht. Nu waren de ingezetenen tevreden, maar de Franse troepen *niet*. Ruim $\frac{1}{3}$ van hun geld was vals en bij weging van deze stukken zouden ze een strop van 20% hebben. De Franse Commandant bemoeide zich ermee en het resultaat was dat ze al hun halve stuivers voor 100% uitbetaald kregen. Het verlies voor het Gouvernement was ruim 8000 R.D. In 1805 zijn meer dan $\frac{1}{2}$ miljoen halve stuivers aangemaakt. Ze zijn nu toch uiterst zeldzaam.

juli 1809.

Muntmeester Zwekkert is door Gouverneur Generaal Daendels overgeplaatst van Batavia naar Soerabaia. Hij moet het beheer op zich nemen van de duitenmunterij aldaar en treedt op 7 juni 1809 in functie. De Munt was gevestigd in de kerk der Calvinisten Gemeente, welk gebouw door Daendels hiervoor was „geleend”. Het was een groot bedrijf en bekend is bijv. dat in 1810, behalve 5 Europeanen, 838 inlanders in dienst waren bij de Munt. Het was met zo'n grote bezetting heel moeilijk ervoor te zorgen dat er niet werd gestolen, en wanneer er straf werd uitgedeeld moest deze preventief werken. Zo werd een mandoer van de Munt, die voor een waarde van 54 stuiver aan duiten gestolen had bij besluit van 31 juli 1809 veroordeeld:

„om voor den tijd van drie eerstkomende maanden met een ketting aan een paal geklonken binnen in de duitenmunterij te worden ten toon gesteld met een bord boven het hoofd, op welke in de Hollandsche, Javaansche en Chineesche talen geschreven staat, KOPER DIEF, en wijders om gedurende denzelfden tijd alle dagen

in presentie van het arbeids-volk in de munterij met vijftientig rottingslagen te worden gestraft. Voorts om na expiratie van de voorgeschreven drie maanden voor den tijd van vijftientig jaren in de ketting geklonken naar Banda gebannen te worden, ten einde aldaar in de specerij-perken voor de kost zonder loon te arbeiden”.

26 augustus 1811.

De Engelsen zijn geland op Java en liggen voor het zeer versterkte Meester Cornelis dat door Gouverneur Generaal Janssens wordt verdedigd. De militaire toestand is precair en de Engelsen kunnen ieder ogenblik tot de aanval overgaan. Toch vindt Janssens gelegenheid zich nog met regeringszaken bezig te houden want hij vaardigt een besluit uit (het laatste dat van hem in druk verschijnt) dat als volgt begint: „Alzoo uit het rijk alhier aangebragt zijn geworden metalen en kopere muntspecien, bestaande in metalen en kopere stukken van twee en één stuivers, mitsgaders kopere centimes, zijnde deze muntspecien gestempeld...” en nu volgt een beschrijving van deze *Franse* munten die in het vervolg wettig betaalmiddel zouden zijn.

De décime en het stuk van 2 sols werden gangbaar verklaard voor 2 stuivers; het stuk van 5 centimes en 12 deniers voor 1 stuiver; het stuk van 1 centime werd gefixeerd op $\frac{1}{2}$ duit. Hieruit volgt dus dat het 5 centimestuk = 1 stuiver = 4 duiten evenveel waard was als 8 1 centimestukken. Het werd dus wel een heel rare rekenarij: gemakkelijker voor iemand die geen cijfers kan lezen dan voor iemand die dit wel kan!

J. VINKENBORG

(wordt vervolgd)

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Van half oktober tot begin februari zal, eerst in het Fries Museum te Leeuwarden, dan in het Gemeentemuseum in Den Haag, een grote tentoonstelling worden gehouden, aan de Volksverhuizing gewijd, onder de suggestieve titel: Van Friezen, Franken en Saksen. Het numismatische gedeelte krijgt hier een ruime plaats. Een verrasend grote reeks van munten en schatvondsten wordt tentoongesteld. Bovendien wordt bijzondere aandacht geschonken aan de muntsieraden; zij worden in groter getale vertoond dan ooit is geschied. Zowel binnen- en als buitenlandse musea werkten op de meest royale wijze hiertoe mede. Naast de munthanger uit Terheide, eind 3e of begin 4e eeuw, kunnen analoge vondsten uit het Donaugebied worden gelegd, dank zij de medewerking van het Kunsthistorisch Museum te Wenen, en de befaamde „Collier de Niaux” uit het Parijse Penningkabinet. Dit laatste stond ook zijn twee als hanger gemonteerde laat-romeinse gouden penningen af uit de beroemde vondst van Velp in 1715; twee andere zijn in het Kon. Penningkabinet; de vijfde is verloren gegaan. Na welhaast 2½ eeuw zullen de vier hangers dus weer herenigd zijn. Een dergelijk medaillon en een barbaarse imitatie uit het Donaugebied geven deze vondst nog meer relief. Naast de in Nederland, met name in Friesland gevonden gouden bracteaten kunnen exemplaren uit Engeland en Scandinavië gelegd worden; een bracteaat uit Dokkum zal tijdelijk uit Kopenhagen naar zijn land van herkomst terugkeren. Een nog nooit in het openbaar vertoond muntsieraad uit O. Friesland uit vroeg-karolingische tijd is een welkome aanvulling op de in Nederland gevonden stukken. De muntvondsten van Beilen, Mid-

lum, Velsen, Escharen (dank zij de medewerking van het Brussels Penningkabinet), Dronrijp en Nietap zullen in extenso worden vertoond; de sceatta-vondsten van Hallum, Franeker en Terwispel zijn rijkelijk vertegenwoordigd; enige Karolingische vondsten completeren het overzicht.

Voorts worden de handelswegen naar ons land in de 6e en 7e eeuw, zoals deze uit de muntvondsten blijken, in kaart gebracht en met munten gedemonstreerd. Tevens wordt een summier maar duidelijk overzicht gegeven van de door verschillende monetarii te Maastricht en te Dorestad geslagen munten en van de Friese imitaties van deze en van oudere Byzantijnse munten.

Kortom, ook op numismatisch gebied belooft deze tentoonstelling een evenement te worden.

A. Z.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Limburg
(Secr.: Sint Hubertuslaan 25,
Maastricht)

5e bijeenkomst op 27 juni 1959 — Drs. J. Sprenger hield een gedocumenteerde voordracht over de munten in de Nederlanden tot pl.m. 1800. In een inleidend woord wees hij op het belang van de muntenstudie, die in Limburg sedert jaren werd verwaarloosd en op het feit dat de zich in Limburg bevindende muntverzamelingen niet gepubliceerd en dus ontoegankelijk zijn, zodat het de hoogste tijd wordt dat hier de aandacht op gevestigd wordt. Vervolgens gaf spreker een overzicht van de munten die in Nederland hebben gecirculeerd; hij wees daarbij op de grote invloed die de Brabantse hertogen op de muntslag en muntpolitiek hebben uitgeoefend. Jammer genoeg was de belangstelling gering.

BUITENLANDS NIEUWS

Op 11 september werd in een der zalen van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel de expositie „Medailleurs en numismaten van de Renaissance in de Nederlanden” geopend. De tentoonstelling, die 169 penningen en 77 boeken, prenten en handschriften bevat, is in hoofdzaak samengesteld uit de rijke collecties van de bibliotheek zelf (afd. Penningkabinet, Prentenkabinet en Kostbare Werken); enkele zeldzame stukken werden ter aanvulling beschikbaar gesteld door de Kabinetten van Den Haag, Parijs en München, het Museum Mayer van den Bergh te Antwerpen en de heer Ch. van der Elst. De tentoonstelling, die is opgedragen aan Victor Tourneur, die zoveel heeft bijgedragen tot de kennis van onze 16e eeuwse medailleurs, wil een uitvoerig beeld geven van de ontwikkeling van zowel de penningkunst als de penningkunde in de Nederlanden in het eind van de 15e en in de 16e eeuw. De wetenschappelijke beoefening van de numismatiek betrof in de 16e eeuw uiteraard uitsluitend de antieke munten: deze afdeling toont dan ook in hoofdzaak een rijke keuze van de dikwijls bijzonder fraai geïllustreerde boeken over Romeinse munten, waaronder die van Hubert Goltzius de eerste plaats innemen. De penningen bestrijken eigenlijk een heel ander gebied: de ontwikkeling van de gegoten penning, waarbij opzettelijk zowel munten en rekenpenningen als de vooral in het Noorden zo rijk ontwikkelde geslagen penning buiten beschouwing zijn gelaten. Beide groepen hebben echter gemeen, dat zij creaties zijn van de in de titel genoemde Renaissance, die enerzijds tot de studie der antieke munten leidde, anderzijds de individuele portretpenning in zwang bracht. De penningen zijn op de gebruike-

lijke wijze in vier groepen verdeeld: de Voorlopers, vooral Candida en Loyet, de oudste medailleurs, Quinten Metsijs, Janus Secundus, Zagar e.a., de in de Nederlanden werkzame Italianen als de Leoni's, da Trezzo en Poggini, en de meesters van de bloeitijd: Symons, van Herwyck, Jonghelinck en Bloc. Van iedere meester is een groot aantal stukken, meestal uitstekende exemplaren, tentoongesteld. De Brussels collectie is op dit gebied zo rijk, dat slechts in een enkel geval aanvulling van elders nodig was om een voldoende genuanceerd beeld te verkrijgen, al had natuurlijk hier en daar het aantal penningen gemakkelijk verder uitgebreid kunnen worden.

Voor wie de oude opstelling in het Penningkabinet kent, zal deze expositie — al zijn merendeels dezelfde stukken te zien — ongetwijfeld een verrassing zijn: de ruime opstelling, ieder stuk afzonderlijk op een bijna verticaal geplaatste plastic standaard, en de goede verlichting benevens de entourage van bijbehorende prenten en boeken doen de penningen zoveel beter tot hun recht komen, dat eerst hier de grote waarde van deze 16e eeuwse penningkunst behoorlijk beseft kan worden.

Een fraai uitgevoerde uitvoerige en rijk geïllustreerde catalogus, samengesteld door L. Wellens-De Donder, legt het gebodene vast en is, waar de in de laatste halve eeuw zo sterk uitgebreide documentatie bijzonder verspreid is, tot een bruikbaar handboek voor deze materie uitgegroeid: hij bevat beschrijvingen van alle penningen met dikwijls belangrijke explicaties en nagenoeg volledige literatuuropgaven, benevens nuttige biografische overzichten van de behandelde kunstenaars.

De expositie blijft geopend tot 31 oktober.

H. E. v. G.

BOEKBESPREKING

E. Nau, *Seit Jahrtausenden begehrt, Die Geschichte des Geldes*, Stuttgart 1959 —

De conservatrice van de numismatische afdeling van het Württembergische Landesmuseum geeft in dit op bijzonder aantrekkelijke wijze uitgegeven boekje een onderhoudend geschreven, doch zeker niet oppervlakkige inleiding tot de geschiedenis van het geld. Als numismatica ruimt de schr. aan het metalen geld een ruime plaats in, maar dit belet haar niet voortdurend op de samenhang met ander geld te wijzen. Ook voormonetaire geldvormen en papieren geld, als wissels, chèques en bankbiljetten worden behandeld en afgebeeld. Ook aan algemene aspecten als sparen, koopkracht, inflatie wordt de nodige aandacht besteed.

Van een chronologische behandeling is met opzet afgezien om in een didactisch verantwoorde volgorde de talrijke gezichtspunten, die bij de geschiedenis van het geld een rol spelen, te kunnen samenvatten. De lezer zal er dan ook niet een direct hulpmiddel bij het ordenen van een collectie in vinden, maar zowel de beginnende en ervaren verzamelaar als de niet-numismaat zullen er een antwoord in vinden op allerlei concrete vragen, die voor de hand liggen, maar waarop in de bestaande literatuur niet altijd gemakkelijk het antwoord te vinden is. Er staan zelfs zoveel zakelijke gegevens, die men meermalen zal willen naslaan, in de tekst verspreid, dat een register eigenlijk niet overbodig zou zijn.

Het boek is rijk geïllustreerd: een groot aantal vlotte pentekeningen illustreren voorwerpen en munten, situaties en anecdotes die in de tekst voorkomen; enkele bijzonder fraaie stukken worden, deels in kleuren, op kunstdrukpapier afgebeeld; een groot

aantal munten wordt in schijnbaar achteloos samengeworpen groepen in kleuren weergegeven. Wellicht geven deze laatste afbeeldingen echter aan de niet-kenner een verkeerde indruk, doordat alle stukken sterk zijn verkleind en daardoor aan leesbaarheid en aan verband met de werkelijkheid verloren hebben.

H. E. v. G.

L. Kadman, *Israel's Money*, Tel-Aviv Jerusalem 1959 — Als derde deel in de door de Israel Numismatic Society uitgegeven reeks Numismatic Studies and Researches verscheen dit werkje van de hand van de actieve voorzitter. Het geeft een overzicht, voorzien van uitvoerige toelichtingen en volledige illustraties van alle munten en bankbiljetten sedert 1948 uitgegeven door de staat Israel. Bovendien zijn aansluitend bij de jubileummunten ook de door de staat ter gelegenheid van zijn 10-jarig bestaan en bij enkele andere gelegenheden uitgegeven penningen opgenomen.

Bij de voorbereiding van de eerste munten van de jonge staat heeft de Israel Numismatic Society een belangrijke rol gespeeld: op verzoek van de regering deed zij de ontwerpen vervaardigen die ongewijzigd werden goedgekeurd en uitgevoerd. Zij liet zich daarbij leiden door twee gedachten: enerzijds de oude Joodse symbolen te doen herleven en daardoor de band met het verleden te versterken, anderzijds met deze symbolen een beeld te geven van de activiteit van het jonge Israel. In de beschrijving wordt dan ook naast iedere nieuwe munt het antieke geldstuk afgebeeld, waaraan het symbool werd ontleend. Bij de meer traditionele vormgeving van de bankbiljetten hebben deze ontleningen niet zo'n overwegende rol kunnen spelen.

H. E. v. G.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. · MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDEN, W. 1.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" — Numismatische artikelen
en prijslijsten. Prijs 7/6 d. per jaar.

Zojuist verschenen: "Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
gebrocheerd 10/6d., linnen band 14 —.

Catalogue of Coins of Great Britain & Ireland,
1958 edition, paper 8s.6d, cloth 12s.6d.

Een lijst van onze andere Numismatische publicaties op aanvraag.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

JULES FLORANGE & Cie

S.A.R.L. Capital 400000 fr. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 29-32 - R.C. 311.055 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN

RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN

EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 f15.— + f0.25 porto

Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 f25.— + f0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

*MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

HEINRICH PILARTZ

MUNTHANDEL

KEULEN

KLINGELPÜTZ 16 — TEL. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MEDAILLES

DR. BUSSO PEUS

MUNZENHANDLUNG

FRANKFURT AM MAIN

NEUHAUSZSTRASSE 13 — TEL. 59 24 61

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad "Numismatic Circular"

Abonnementsprijs 10 sh. = f 5.50 per jaar

5. 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

MAISON CLEMENT PLATT

MARCEL PLATT succ^r

19 Rue des Petits Champs PARIS 1e

MONNAIES — MEDAILLES
JETONS — DECORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITES ARCHEOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN-2 — PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA — Casa di Giulietta — ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: Lire 1250